ГОДИШНИК НА СОФИЙСКИЯ УНИВЕРСИТЕТ
Исторически факултет
Том 68 1974

ANNUAIRE DE L'UNIVERSITÉ DE SOFIA
Faculté d'histoire
Tome 68 1974

АЛЕКСАНДЪР ФОЛ

ГРЪЦКИ ИЗВОРИ ЗА ИСТОРИЯТА НА ДРЕВНА ТРАКИЯ III. ТРАКИЯ В ТУКИДИДОВАТА „АРХЕОЛОГИЯ“ I 2—12 И II 14—17

ALEXANDRE FOL

SOURCES GRECQUES ECRITES SUR L'HISTOIRE DE LA THRACE ANTIQUE III. LA THRACE DANS L'„ARCHEOLOGIE“ DE THUCYDIDE I 2—12 ET II 14—17

СОФИЯ — 1979

Рецензент: доц. *Маргарита Тачева*

Редактор: проф. *В. Велков*

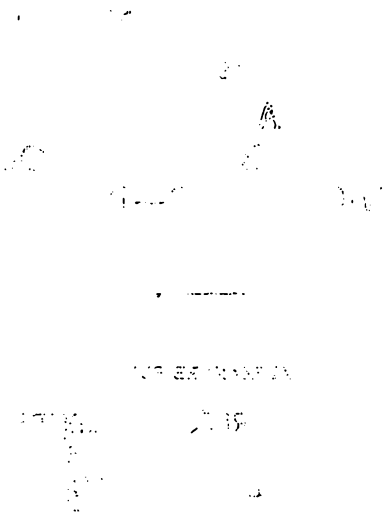

Откъсите от „Пелопонеската война", които съставляват т. нар. „Археология" на Тукидид, са I 2—20 и II 14—17.[1] Те са били проучвани и се проучват със съзнанието, че текстът и подтекстът са неоценими свидетелства за историята на древна Гърция между двете войни — Троянската и Пелопонеската, — които, както внушава самият автор, са знамения на нови епохи.

Тогава не е ли странно да се твърди още в заглавието, че в същите описания могат да се намерят данни за Тракия или че — дори! — Тракия невидимо присъствува в тях? В литературата върху Тукидид такова питане естествено не би могло да бъде отправено.[2]

Тази студия е трета поред след посветените на Хекатей и на Херодот, публикувани в предидущите томове на ГСУ—ИФ. В тях направих опит да приложа, къде изцяло (Хекатей), къде примерно (Херодот), стратиграфския принцип на анализ на писмените сведения от един автор. Новото бе, че стратиграфският принцип се съчета с т. нар. условно проблемна ситуация, най-простото обяснение на която е — всяко достигнато равнище на аналитичен резултат е същевременно основа на нова алтернатива, т. е. на нова хипотетична постройка.

Методът, приложен върху посочените в заглавието откъси (I 13—20 се изключват, защото засягат гръцката политическа история до Пелопонеската война), даде неочаквани, но не и странни сведения за Тракия, ако Тракия се схваща в югоизточноевропейски етно-културен смисъл. Най-общата причина за успеха беше, че тракийската действителност е диахронна спрямо гръцката. Но това ще стане ясно по-нататък.

* * *

В I 2, 1 Тукидид утвърждава, че земята, която сега се нарича Елада, в старо време не е била стабилно населена и в нея са ставали много размествания. Схолиастът добавя към пасажа, че по онова време наименованията са се давали по (според) мястото и племето. След като в I 2, 2 обяснява за пръв път — той ще ги повтори съобразно известния си кръгов метод на анализ — причините, в I 2, 3 допълва щастливо текста: земите в Елада, така например Тесалия, Беотия, по-голямата част от Пелопонес освен Аркадия, са сменяли жителите си. Тези промени — се разказва в I 2, 4 — се дължели на увеличаването на военната мощ на някои (групи хора), които се сблъскали помежду си, загинали и поради това повече (от друг път) ставали жертва на кроежите на другоплеменници (чужденци).

Ето защо Елада е била слаба преди Троянската война и общо начинание не е било подхващано. На автора му се струва, че тя не е носела името си, а

[1] Fritz, S. 588, 575 (Anm. 1).
[2] Gomme I; Bengtson Kap., IV, 2.

преди Елин, сина на Девкалион, областите били наименовани по собствените имена на племената, като измежду тях пеласгите дали името си на най-много места. Едва когато Елин и синовете му укрепнали във Фтиотида и други започнали да ги викат на помощ, името елини взело да се появява постепенно у отделните племена, които го приемали заради връзките си с потомството на Елин. Най-доброто доказателство на тезата си Тукидид намира у самия Омир, който, макар и да е живял по-късно от Троянската война, също не назовава всички (елини) с общото им име — с изключение на сподвижниците на Ахил от Фтиотида, които собствено били и първите елини, — а ги нарича данайци, аргивци и ахейци. Тъкмо понеже противоположното (понятие), именно елини, още не е било обособено, Омир, съобщава Тукидид, не употребява и думата варвари. Тази разпокъсаност на живелите поотделно елини продължила във всички случаи до Троянската война, която изиграла известна обединителна роля, понеже по нейно време се установили много повече връзки чрез морето.

Такъв е резюмираният текст на I 3, 1—5. Схолиастът въз основа на Хекатей пояснява, че Елин е внук на Девкалион и син на Пронос, с което въвежда т. нар. епирска версия за произхода на старите гърци (Пронос в Кефаления). По-важното е, че трите сина на Елин, Дор, Ксут и Еол (по Хезиод) били колесничари.

I 4 доразвива темата за значението на презморските връзки за обединяването на елините чрез примера с Минос, чиято сила се градела на неговата таласократия: той изгонил карите от островите, овладял Кикладите и пратил заселници на повечето от тях. Схолиастът ненапразно добавя, че морето порано се е наричало карийско, и въвежда една своеобразна, но извънредно изразителна периодизация на епохите на (военно-политическа) слабост: първата е до времето на Минос, втората е от него до Троянската война, третата е от Троянската до Пелопонеската.

Троянската война, разбира се, е изиграла значителна роля да обедини елините, но — продължава Тукидид в I 5, 1—3 — същинско и трайно обединение не е станало и след нея. Напротив, елините и онези от варварите, които са живеели покрай морето и по островите в неукрепени със стени градове и в села, били подложени на пиратски грабежи. Затова те са ходели въоръжени — те са се бранели, но и очевидно сами са участвували в пиратските набези. Този стар обичай да се носи винаги оръжие бил запазен до Тукидидово време сред обитателите по северния бряг на Коринтския залив, в Озолска Локрида, в Етолия и на запад от Етолия в Акарнания на Йонийското море.

В същност от I 6, 1 личи, че цяла Елада е водела този начин на живот, т. е. всички да носят оръжие, както правят варварите, заради общата военна несигурност. Схолиастът разяснява по този повод, че махайра и маулида (късият нож) много си приличат. Според Тукидид в I 6, 3 първи атиняните се отказали от обичая и доскоро носели друго облекло; поради изтънчен живот техните старейшини дори си слагали ленени хитони и със златни игли затъквали перчема на главата си. В I 6, 4—6 пък на лакедемонците се приписва опростяването на облеклото; на атлетически игри те започнали да се състезават голи, като премахнали и препаската около срамните части, която още египтяните знаели и употребявали. Тукидид заключава, че ранните елини са имали други моди, близки до варварските от негово време.

Носенето на оръжие и въобще „варварската мода" са били неизбежни за онази епоха, в която градовете били неукрепени и немощни да се противо-

поставят на морските разбойници, които пък живеели в укрепени пунктове по брега. Положението се стабилизирало по-късно, когато се вдигнали стени, градовете забогатели, дори шийките на провлаците били прегради. Това е у I 7, а I 8, 1 твърди, че карите и финикийците живеели най-много по островите и предимно те се занимавали с пиратство. За доказателство Тукидид привежда резултатите от прочистването на гробниците в Делос, извършено от атиняните (в 426 г. пр. н. е.). „Повече от половината" от погребаните били кари, които били разпознати по тяхния обичай да поставят в гроба оръжието. Подробното обяснение на схолиаста започва с необходимата констатация, че „повече от половината" не е казано по сравнение с елините, а с финикийците на острова, защото елините изгаряли трупа. Според схолиаста карите първи открили изпъкналостта по средата на щита и гребена на шлема; заедно с умрелите полагали много малък щит и шлем, които послужили те да бъдат разпознати (в делоските гробници). Разликата от финикийците се установявала лесно, понеже, докато всички поставяли мъртвците си да гледат на изток, те грижливо ги обръщали на запад.

I 8, 2—4 се връща на темата за пиратството и за ролята на Миное, утвърдил пръв таласокрация в морето.

Независимо от подема на много градове и от укрепяването им разпокъсаността развързва ръцете на пиратите и дори Троянската война не туря край на разбойничеството и на несигурността. I 9, 1 подхваща къс разказ за лицата и събитията около Троянската война. Тукидид привежда легендата, която Омир не познава, според която Агамемнон събрал войската, понеже Тиндарей по съвета на Одисей обвързал с клетва поклонниците на Елена — те се задължили да бранят мъжа на нейния избор. В I 9, 2 се съдържат известията за Евристей и Микена, сред които особено важно е, че Пелопс дошъл от Азия, като пръв се сдобил със сила и дал името си на страната.

I 10, 1—5 е описание на положението в Елада в навечерието на Троянската война и опит за изчисление на Агамемноновата войска, който довежда автора до извода, че експедицията не е чак толкова голяма, колкото я представят поетите.

Според I 11, 1—3 причината за малолюдността на Елада от онова време е безпаричието (бедността). Затова и участниците във войната са се сражавали толкова дълго, като междувременно били принудени да се занимават със земеделие в Херсонес и с морско разбойничество. По този повод схолиастът прави забележителното допълнение, че Акамант водел онези, които се отдали на земеделие в Херсонес, а Ахил — пиратите.

Но и след Троянската война Елада не се успокоила и в нея продължили разместванията и заселванията. В I 12, 1—4 Тукидид предава главните събития след войната, а именно — движението на беотийците от Арне в Тесалия към Беотия, станало на шестдесетата година след падането на Троя, и навлизането на дорите заедно с хераклидите в Пелопонес, датирано в осемдесетата година след края на войната. Схолиастът добавя, че мнозина са се движели също, например Тевкр, който бил изгонен от баща си заради Теламоновия син Аякс, отишъл в Кипър, Филоктет — основал града Малакия, Диомед, прогонен от „брадатия" (Дионис), стигнал до Либурния (Илирийските острови), Менестей от Тезеевия род се озовал в Иберия и т. н. Особено съдържателен е разказът на схолиаста за нахлуването на Хераклидите в Пелопонес. Те запитали Аполон как да извършат набега си и той им отвърнал, че трябва да минат през теснините. Хераклидите сметнали, че става дума за провлака

(Коринтския) и опитали да нахлуят оттам. Те не успели и направили въздигане, като обещали да отстъпват всяка година земя на пелопонесците (за да ги пуснат). Но тъй като и сега не сполучили, отново запитали бога и отново получили същия отговор. Когато пак се случило същото, богът им отговорил, че не разбират прорицанието: той наричал теснини залива Криса (във Фокида, в подножието на Парнас). Едва тогава Хераклидите нахлули и влезли в Пелопонес, двадесет години след първото си нападение.

II 14, 1—2 се връща към старината по повод разпореждането на Перикъл да се прибере всичко от полето зад градските стени. Тукидид обяснява, че изпълнението на тази заповед причинило мъки на атиняните, които имали обичай да живеят на полето (по нивите си). Този обичай — се казва в II 15, 1 — е дълбоко вкоренен у атиняните, и то повече, отколкото у другите елини. До времето на Тезей те, атиняните, живеели съвсем разделени „по градове" и си имели отделни пританий и архонти. Те не се бояли един от друг, често воювали, дори слевсинците под предводителството на Евмолп се опълчили срещу Ерехтей. Към текста схолиастът добавя, че пританията е голяма сграда, където заседаващите са на държавни разноски и обсъждат най-важните дела. Според други обаче пританията е хранилище на огъня, където той винаги гори.

Тогава идва ред на реформата на Тезей II 15, 2 разяснява, че синойкизмът в същност задължил всички да имат един булевтерион, една притания и един архонти. Тезей е извършил само политически акт и схолиастът се чувствува задължен да прибави, че синойкизмът не означава всички да заживеят на едно място, а да имат един единствен град-майка (метрополис).

II 15, 3—5 е топографско описание на Атина до и след Тезей, в което се подчертава, че преди синойкизма градът се е намирал главно на акропола и се е простирал малко по южните му склонове. Защото, казва Тукидид, именно от южната страна на акропола са били разположени най-старите храмове (Дионисовият специално).

II 16, 1—2 е един отличен текст за консервативността на начина на живот извън града, а II 17, 1—5 описва къде и как започнали да се настаняват атиняните, след като пренесли всичко от полето. Те заели дори Пеларгикона, който се намирал на западната страна на Акропола — укрепление, заграждащо достъпа до върха, над което по-късно били изградени Пропилеите. Атиняните заели Пеларгикона въпреки заклинанието, че било „по-добре Пеларгикона да е незает". Според схолиаста пеласгите замислили това коварство срещу атиняните, като проклели мястото да не се заселва.

* * *

Втората глава на първа книга е точен разказ за епохата на етническата анонимност в една страна, която още няма име. Историческата памет на елините е съхранила наименованията на Тесалия и на Беотия — които сега, казва Тукидид, така се наричат, защото това са най-плодородните области. В тях и в по-голямата част от Пелопонес племенните групи непрекъснато са се движели и са се сблъсквали помежду си, колчем натрупвали малко богатство от земеделие. Само Аркадия не е променяла населението си и това сведение е безценно, ако си спомним, че във времето на писаната история за гърците най-старият диалект си оставал кипърско-аркадският.

През тази същата епоха в по-късната Елада се появяват и другоплеменници, чужденци, които усилвали безпорядъка. Тукидид не уточнява кои са тези племена. Той не е и в състояние да го направи, понеже те също са безимени и безимении са останали в устната традиция. Те могат да бъдат обаче само племена от тракийския (псласгийския) свят.

Впрочем изводът е подсказан в следващата, трета глава. Нейното заключение датира събитията, защото от него е видно, че макар и да е изиграла обединителна роля, Троянската война не е турила край на движенията в страната. Омир също не е схващал Елада като единна земя дълго след войната. И другояче не е можело да бъде, защото самото име на елините се появява чрез династията на Девкалион в хода на продължителни военни сблъсквания и походи, водени от нея с изходен район Фтиотида.[3] Съществуването на силен аристократически дом в Тесалия е засвидетелствувано както от Тукидид, така и от великолепното допълнение на схолиаста, за когото синовете на Елин са „колесничари".

Дълго след Троянската война светът още не е бил разделен на елини и варвари, мисли Тукидид, понеже и Омир не използува двете понятия. Вярно е, че коментаторите оспорват това твърдение в I 3, 3, тъй като, както още Страбон е забелязал (XIV 2), във втората песен на „Илиада" (ст. 867) карите са наречени Καρῶν Βαρβαροφώνων. Но Тукидид е историк, не е коментатор. В разказа си той предава общото положение на нещата, неизяснената етническа действителност, социалната, политическата и езиковата разпокъсаност на елините до и след войната, при това от гледището на V в. пр. н. е.

Единственото име, което се помни още за времето до Троянската война и за десетилетията след нея, е това на пеласгите, които „със собствените си имена" най-много са назовавали области. Пеласгите си остават загадъчното предгръцко население на Елада или, както казва Херодот (II 56, 1), „. . . сегашната Елада, която по-рано се е наричала Пеласгия". В „Илиада" те са едновременно обитатели на Гърция (II 6 и 81) и на Мала Азия (II 840 и X 429), в „Одисея" са жители на Крит (XIX 77), а в Еврипидовата „Орестия" са гърците изобщо (ст. 857).

Но тази представа е стара, по Тукидидовото мислене тя се отнася за времето до Троянската война и малко след нея, когато започва постепенно процесът на относителната етническа консолидация, придобила и етнонимическа характеристика чрез движението на тесалийската династия. У Тукидид и особено у Херодот съществува вече по-точна идея за разположението на пеласгийския елемент, който вече образува отделни енклави в гръцкия свят. Така може да се направи и една карта, която ще бъде в сила за столетията между края на бронзовата епоха и VI в. пр. н. е. и чрез която някои неясноти ще отпаднат.

Обитателите на Атика или атиняните, казва Херодот, са пеласги (VII 44,2). Те се нарекли кранаой, при Кекропс — кекропиди, при Ерехтей — атиняни и едва когато Йон, синът на Ксут, става атински предводител, получили името йони или елини. В I 56, 2 Херодот потвърждава, че в старо време атинянните са пеласги, и прави извънредно съществено допълнение — докато до-

---

[3] Не е нужно да взимам отношение към проблема за произхода на гърците. Както споменах, схолиастът поддържа епирската версия. Тя произхожда от Аристотел, според когото Елин е роден в Епир около Додона и Ахелос, където трябвало да се търси старата Елада. За работата има значение фактът, че гръцкият историопис не знае за „пришелци от север" (сведението на Аристотел вж. у A r i s t. Meteor. I 14).

рите са се движели нашир и длъж, то атиняните въобще не са изоставяли местоживелищата си в Атика, т. е. те са автохтонно пеласгийско население. Това не бива да изглежда странно, защото у Херодот самото дорийско нашествие е твърде локално в сравнение с представите на модерната историография. В I 56,3 се пояснява, че при Девкалион дорите са обитавали Фтиотида, при Дор, сина на Елин, вече са живеели около Оса и Олимп, в т. нар. Хистиотида, оттам били изтласкани от Кадмеите и се заселили в Пиндос, наречена Македнон. После се озовали в Дриопида и от Дриопида — в Пелопонес, където окончателно получили името дори.

И така Атика е пеласгийска област. В I 57, 1—3 се долавят и други. Плакия е пеласгийски град на Пропонтида, източно от Кизик, както и Скилаке — в малоазийска Мизия (Πλακίη, Σκυλάκη). Но пеласги има и на Лемнос. В VI 137—140 Херодот разказва как те били изгонени от Атика на Лемнос, избрали празника на Артемида, за да нападнат в Браурон атинянките, и отвлекли жени, които убили заедно с децата им. След това Милтиад, синът на Кимон, като наследил Милтиад, сина на Кипсел, в Херсонес, оттам завладял Лемнос и настанил атински клерухи (срв. и IV 145 и V 26). Именно в V 26 Херодот съобщава, че освен на Лемнос пеласги живеели и на Имброс, а в VII 95,1 островните обитатели, които по-късно се нарекли йони, писателят нарича „пеласгийски етнос". Йонийският свят е пеласгийски. Дошлите в малоазийска Йония от Ахая се назовават от Херодот пеласги (VII 94). Тези, които отишли там от Аркадия, също са пеласги (I 146, 1). Според представите на гърците, казва Херодот в VII, 1, еолийците в старо време се наричали пеласги, а градът Антандрос в Троада изрично е наименован пеласгийски (VII 42,1).

Следователно пеласгийски енклави, които постепенно изчезват към и през VI в. пр. н. е., се откриват в Пелопонес — в Ахая и в Аркадия, по островите, особено по Йонийските и в близост до тракийското крайбрежие, в малоазийска Йония, в Еолида (Троада), в малоазийска Мизия и по Пропонтида. Най-важното обаче идва сега. Сведението се отнася за самия V в. пр. н. е., прижи вее на Херодот и на Тукидид.

В I 57, 1—3 Херодот разказва приблизително следното. Той не знае точно какъв език говорели пеласгите, но смята, че е варварски. Херодот съди за него по „сега още съществуващите от пеласгите, които живеят над тирсените, населяващи града Крестон" (някога те били в по-близко съседство до сега наречените дори и населявали земята Тесалиотида), той съди и по говора на пеласгите, които обитават Плакия и Скилаке на Хелеспонта и които „са били заедно живущи с атиняните". Както е станало с целия пеласгийски етнос, продължава Херодот, и атическият, който е бил пеласгийски, сменил езика си с преминаването си към елините. „И понеже нито жителите на Крестон, нито жителите на Плакия са едноезични с който и да било от сега живеещите около тях, но са едноезични помежду си, то се доказва, че този характер на езика си те са държали в съхранение, когато са се придвижвали към тази земя." В I 58,1 Херодот продължава със забележката, че е убеден във факта на еднаквия език, който е говорил елинският етнос след образуването си. Но елинският етнос се е развил — след отделянето си от пеласгийския — от слаби и малки царства към многобройност от етноси, понеже той включва в себе си най-много от пеласгите и от други варварски етноси.

Крестон в Халкидика, Плакия и Скилаке на Хелеспонта са, собствено казано, пеласгийски — според Херодот — енклави през V в. пр. н. е. Ако трябва да се направи допълнителна стратиграфия на образувалата се карта, може да

се твърди, че тези три пункта са най-късните за периода след Троянската война и до Пелопонеската. Така картата на пеласгийския етнос ще има три слоя, от които последният е за времето на писаната история, предидущият — за епохата на оформянето на елинския етнос между края на бронзовата епоха и началните столетия на I хил. пр. н. е., най-ранният — за епохата до и малко след войната за Троя.

Процесът на образуването на елинския етнос върху основата на „варварския" или пеласгийския тъкмо в Халкидика е засвидетелствуван и от Тукидид с категоричното изявление, че в тамошните градове живеят смесени етноси от двуезични варвари, като халкидският (гръцкият) елемент е слаб, а най-многоброен е пеласгийският от населяваните някога Лемнос и Атина тирсени, както и бисалтският, крестонският и едонският (IV 109, 4). Κρηστών на Термейския залив с етноним Κρηστωνῆται се изключва от Дечев, което може да е вярно от езикова гледна точка,[4] но съвпадението между I 57, 1 и V 3,2 на Херодот е поразително. „Сега още съществуващите от пеласгите, които живеят над тирсените, населяващи града Крестон", в I 57,1 кореспондира буквално на „те (траките) имат еднакви обичаи с изключение на гетите, трасите и живеещите над крестоните" в V 3,2.

Това означава чисто и просто, че анонимните траки, които имат еднакви обичаи само с гетите и трасите, са пеласги. Следователно можем да говорим за трако-пеласгийски етнокултурен състав. На този извод от капитално значение ще се върна по-сетне.

В четвъртата глава се въвежда ново етническо понятие — карите. Става ясно, че те са владеели Кикладските острови, откъдето били прогонени от Минос. Това може да се приеме, защото от съставената карта на пеласгийския етнос се вижда, че пеласгите — ако мислим за островни обитатели — са по и близо до тракийското крайбрежие с Протоците, т. е. по-скоро на Додеканезите и Сифадите. Когато били по островите, карите се наричали лелеги, твърди Херодот в I 171, 2, но Тукидид не познава това име, мисля, затова защото той в I 8, 1 акцентира върху по-късен период от карийската таласократия. И наистина, както Херодот обяснява в I 171, 5, дорите и йоните прогонили пак карите от островите, което ще означава вече поне VIII в. пр. н. е., дата, която съвпада с известната периодизация на таласократиите на различните народи в 11 фрагмент на седмата книга на Диодор. Там карите са поставени на последно място, десето поред, след Троянската война.

В случая е по-нужно да се приведе сведението на Херодот I 171, 5, в което се разказват двете версии за произхода на карите — критската и континенталната, като самите кари се смятали за автохтонно (континентално) население. В I 171, 6 Херодот съобщава и митографската генеалогия, според която епонимите Лид и Миз са братя на Кар, а тези етноси са едноезични. Критската версия трябва да се отхвърли, понеже изглежда контаминация между преданието за Минос и ролята на Крит въобще в морските дела и традицията за могъществото на карите.

Текстът на Тукидид за прочистването на Делос в I 8, 1 заслужава да се допълни с Херодотовия в I 171, 4. Там се обяснява, че елините дължат на карите три открития: да се поставят гребени на шлемовете, да се изрисуват знаци по щитовете (и изпъкналост според схолиаста) и да се слагат кожени ремъци на щитовете. Такова е варварското въоръжение, за което в същност

[4] D. Detschew. Die thrakische Sprachreste. Wien, 1957, S. 266—267.

Тукидид ще говори в петата глава като за старинен обичай, останал във всекидневието на елините заради разбойничеството: човек трябва да си представи и махайрата, за която схолиастът говори към I 6, 1. През Тукидидово време тъй въоръжен елин можело да се види по северния бряг на Коринтския залив, в Етолия и в Акарнания.

Тъкмо там, както ще стане ясно по-долу, са съхранени и най-много етнокултурни елементи на тракo-пеласгийския състав, към който обаче следва да се добавят сега и карите.

Така прочее са изглеждали въоръжените мъже. Но старейшините, казва Тукидид в I 6, 3, когато говори за атиняните, са носели ленени хитони и забождали кичура коса на главата си със златни игли. Или, с други думи, това е облеклото на тракo-пеласгийската аристокрация, което сам Тукидид още веднъж подсказва в I 6, 6 с израза си, че ранните елини са имали моди, по-близки до днешните варвари.

Получените дотук резултати позволяват да се въведат нови съображения.

* * *

Прав ли е Тукидид да мисли и твърди, че експедицията срещу Троя не е толкова мощна военна кампания, както пеят поетите, и внушава традицията? Такъв въпрос, произтичащ от текста на I 9, I 10 и 1, 11, 1, е от принципиално значение за темата, защото от неговия отговор ще зависят и поправките в някои представи за Тракия и в някои евентуални сравнения между нея и Елада.

След уточняването на стратиграфията на Троя и след преразглеждането на някои известни данни,[5] че блестящият град е Троя VIh, последната фаза на Троя VI (1800—1275 пр. н. е.). Това е градът, запазен в паметта на епоса и описан от Омир, но не е този, който е превзет от неговите ахейци. Битката срещу Троя е водена срещу пострадалия след земетресението Троя VIIa (1275—1240), който е планиран отново и има по-бедна архитектура. Ненапразно, смята Акургал, елините издигат статуя на Посейдон, който е бог на земетресението и е техният истински „дървен кон".

Вярно е, че Шлиман, изглежда, опроверга Тукидид, за когото Микена бе малък град (I 10, 1). Но така само изглежда, защото още с примера си за Спарта в I 10, 2 писателят безпогрешно усеща, че силата на една военна организация не е в монументалния вид на полиса, комуто тя принадлежи. Слабостта прочее не е в това, дали едно селище е прекрасно устроено или не, а в това, дали има средства да развие икономика, да даде хляб на много хора и да събере голяма войска. Безпаричието води до малолюдност и оттам до обща немощ по сравнение с други епохи, да речем, с епохата на Пелопонеската война.

Селищната система отразява икономическия строй, бихме казали сега, ако някой от нас беше на мястото на Тукидид в I 10, 1—2 и тази система в текста е ясна — старинният начин да се живее в Елада е „по села" около или близо да „акропол", т. е. до укрепена резиденция. Такъв икономически строй тук не се нуждае от обяснения, вече дадени в литературата. По-необходим за разбора е простият разказ на Тукидид, според когото хората, живеещи в подобна организация, се занимават с грабеж и със земеделие през годините на войната (I 11, 1). Този бит ни е отлично познат. Той се различава от чисто аристократическото всекидневие на Агамемноновата войска у Омир, защото

[5] Срв. E. A k u r g a l. Ancient civilizations in Turkey, p. 52 f., 60.

очевидно Тукидид следва други устни поетически традиции, далеч по-реалистични.

Реализмът се състои в обстоятелството, че — както идва да подскаже авторът, съпоставяйки постоянно грабежа с безпаричието — натрупването на богатства още не означава развито стопанство и следователно средства за воденето на войната. Съкровището е класово притежание и не се включва в размяната, то се оценява като монетна равностойност. Но реализмът се съдържа и в принудата да се обработва земя, за да се изхранват бойците. Това става в Херсонес и другаде не може да стане.

Изводите ще бъдат в сила за по-нататъшното изложение, ако се направи опит за приблизителна датировка, която, както е известно, е най-трудният дял на тази материя. И тъй — кога става всичко това в Елада и докога трае?

Декорът на „Илиада" загива от земетресение в 1275 г. пр. н. е. и най-вероятно е тъкмо тогава да са се развили последните и решителните схватки за порутената цитадела. Вярваме ли на сакралната цифра от десет години, нужни за воденето на войната, то неизбежно ще трябва да я поставим между 1285 и 1275 г. пр. н. е. с недоловимото приближение. Тази датировка е по-вероятна от възприетата по Блеген 1260—1250 г. пр. н. е. и която произтича от забелязаните за тези години следи от опустошителен пожар. Тя е по-вероятна не толкова, защото във всяко селище във всеки момент може да избухне пожар и той да не бъде непременно предизвикан от нахлуващи войници, колкото поради една друга причина.

Посочените в I 12, 3 най-важни за Елада раздвижвания са тези на беотите от Арне в Тесалия в Беотия от писаната история, станало на 60-ата година след падането на Троя, и на Хераклидите в Пелопонес — на 80-ата година. Това означава, че според възприетата тук сега за пръв път нова датировка беотите са се настанили в бъдещите си местоживелища през 1215 г. пр. н. е. (с всичката условност на една толкова излишно прецизирана дата!), а Хераклидите през същата година съгласно забележителната добавка на схолиаста са започнали опитите си да нахлуят в Пелопонес. Те успяват 20 години по-късно или през 1195 г. пр. н. е.

Получената дата е и началото на периода Троя VII в 2, поставено от археолозите в 1190 г. пр. н. е., т. е. с нищожна разлика между двата пътя да се хронологизират събитията. Именно този резултат е най-важната причина да се предатира Троянската война по Тукидидовите внушения, понеже периодът Троя VII в 2 е цяла нова епоха в историята на Югоизтока.

Забележително е при тази хронология, че периодизацията на таласократиите на различните народности след Троянската война в споменатия вече 11 фрагмент на Диодоровата седма книга придобива неочаквана точност за анализа. Така, щом като войната завършва в 1275 г., то таласократията на първите в списъка, на лидите и меоните, траяла 92 години, ще бъде ликвидирана от следващите в 1183 г., т. е. отново в началото на периода Троя VII в 2. Тогава започва таласократията на пеласгите, която е 85 години според Диодор, и ще бъде последвана в 1098 г. пр. н. е. от тази на траките (!), продължила 79 години, сиреч до 1019 г. Веднага след нея е таласократията на т. нар. родосци, което на езика на Тукидид ще означава островните жители в близост до азиатския материк, която завършва в 996 г. пр. н. е. По-нататъшното изброяване едва ли е нужно, нужно е да се каже, че така се стига до карите, последните в списъка на Диодор, които са властвували над морето в края на IX и предимно през първата четвърт на VIII в. пр. н. е.

Така се стига до заключението, че пеласгите, траките и островните жители са най-изявени с морската си военна мощ през целите XII и XI в. пр. н. е., докато стават етническите разместванията и племенни движения в Елада. Окончателното си предимство в Източното Средиземноморие елините ще постигнат следователно едва през първата четвърт на VIII в. пр. н. е. след т. нар. „второ прогонване" на карите, отразено у Диодор по косвен път и извършено от йоните и от дорите. За да припомня част от предидущите редове, събитието ще намери място тъкмо след относителното стабилизиране на елинската народност във военнополитическо отношение чрез рода на Девкалион и особено след подтискането на най-компактните пеласгийски групи — на първо място тази в Атика от йоните.

При това положение политическият синоикизъм на Тезей ще придобие историческа реалност в края на периода на карийската таласократия и самият Тезей ще стане фигура на началото на VIII в. пр. н. е., което е и най-вероятното. Противопоставянето му на Минос е легендарна контаминация, свързала по естествения маниер на митологическия разказ две от най-забележителните лица в борбата за морето, в борбата за живот.

С други думи, текстовете на Тукидид и допълнителните данни позволяват да се мисли с голяма сигурност, че описанията от него старинен начин на живот в Елада е продължил дълго след Троянската война, поне на Европейския континент.

Този начин на живот с всичките си наследени трако-пеласгийско-карийски елементи трудно изчезва в самата Елада и както се вижда от съчетанието на Тукидид и на Херодот, се забелязва дори по тяхно време.

* * *

Най-ранната вероятност да се появят в подтекста на Тукидид неговите „другоплеменници" е, както казва сам той, още до Троянската война. Това го знаем и по-надолу пак ще стане дума за етническите движения до началото на XIII в. пр. н. е. Сега обаче може да се пристъпи към някои по-достоверни локализации, които са приблизително от същото време.

В I 11, 1 ахейците се занимават със земеделие в (Тракийския) Херсонес и с грабеж, за да се изхранват, докато воюват. Схолиастът добавя, че тези, които обработвали земята, били водени от Акамант, а онези, които извършвали грабежите по морето — от Ахил. В коментираният издания се посочва с въпросителна и допълнението, че споменаването на Акамант е по поета Антимах, т. е. въз основа на поетическата традиция, която е чужда на Омир и е възприета от Тукидид. Това прави добавката на схолиаста много важна и е нужно да се взима под внимание.

Както се знае от „Илиада" (II 844—850), Акамант и Пейрой са предводителите на всички траки, които „мощно течащият Хелеспонт огражда". Малко по-нататък „Илиада" съобщава (IV 517), че Пейрой е син на Имбрас и е дошъл от Енос. От гледището на Тукидидовата и на Херодотовата представа за негръцкия свят, изяснена по-горе чрез картата на пеласгийските енклави до и през V в. пр. н. е., сборът от всички приведени данни очертава трако-пеласгийски области: Тракийския Херсонес и устието на Марица с близко лежащия остров Имброс. Това е локализация, която сигурно се отнася за времето до таласократията на пеласги и траки по Диодор, сиреч за XII и за XI в. пр. н. е.

Първата област принадлежи на долонките, чиито царе са познати в VI в. пр. н. е., и е едно от трите места, в които се локализира родословието на Орфей. Евсор и Акаманг следователно не могат да не принадлежат към това родословие, което знае, по мита за конфликта с Дионис — Ойагър, Харопс и Орфей. Близко до тази област е устието на Марица с околните острови и там е втората династическа линия на апсинтите, от която са Полтис в Полтимбриа (старият Енос), Имбрас и сина му Пейрой.

Двете династии са свързани у Омир. Бих добавил, че знаменитото описание на траките с коса на върха на главата и с дълги копия в ръце от „Илиада" (IV 517—538) се отнася за хората на Пейрой, но и тези на Акамант сигурно трябва да си ги представяме по същия начин — тъкмо царете на долонките са въоръжени с по две копия, когато отиват да питат оракула в Делфи кого да вземат за цар, за да прекратят войната с апсинтите в средата на VI в. пр. н. е.

Втората локализация сега може само да се напомни. Тя се получи в предидущите редове при очертаването на картата на трако-пеласгийските енклави въз основа на Тукидид (IV 109, 4), който съобщава за „двуезичните варвари" в Халкидика, сред които най-многообройни са пеласгите, и на Херодот (I 57, 1 и V 3, 2), който отделя гетите, травсите и „живеещите над крестоните" анонимни траки в група с обичаи, различни от онези на останалите траки. Анонимното племе именно е трако-пеласгийски енклав. Редно ми се струва отново да кажа, че самият Тукидид има ясното съзнание, какво пише — за него тамошните (халкидските) варвари са „двуезични". Едните са пеласгите от тирсените, които някога са населявали Лемнос и Атина, другите са бисалтите, крестоните и едоните: говорело се е прочее на пеласгийски и на тракийски.

Сега е моментът веднъж завинаги да се въведе порядък в нещата или поне да се заяви категорично, че не е възможно повече да се говори за траките общо и особено да се смесват обичаи, т. е. начин на живот, от различните области на страната. И направо да заявя, че изградената от литературата представа за погребалните обичаи на траките е невярна и се отнася само за травсите и за живеещите на север от крестоните: само травсите и никои друг, казва Херодот (V, 4, 2), оплакват новородения и се радват на спасението на умрелия, само живеещите на север от крестоните, твърди пак Херодот (V 5), познават обичая жените на покойника да се състезават помежду си коя да бъде погребана с него.

Но тези сведения нямат просто етнографска стойност, която напусто се стремим да докажем по археологически път. . . понякога! Те обособяват етнокултурна група, образувана от гети, травси и пеласги, сиреч състав, който се отличава от другите (траки) по най-важното — по погребалните си обичаи.

В една работа, която писах успоредно с тази студия,[6] се постарах да покажа, че племенното име произлиза от името на род на жреци-царе и по силата на вече изложените аргументи от Тукидид постепенно и по-късно се разпространява по военно-политически причини, за да бъде възприето от повече или по-малко етнически групи. Такива имена сигурно са тези на бесите, на одрисите, на трибалите и на гетите. Там сметнах и сега поддържам, че царското

[6] Ал. Фол, Т. Спиридонов. Историческа география на тракийските племена до III в. пр. н. е. С., 1978 (под печат), гл. VI „Етнонимическа и етническа действителност в Тракия".

име Гета от монетите на едоните не е произведено от фалшификатор, понеже монетите са истински, а е жреческо-царско родово. Появата му в епохата на Херодот и на Тукидид е типична за Тракия религиозна реминисценция, но не и архаизъм тъкмо защото структурата на религиозния живот, изградена по системата цар — цар-жрец — цар-бог, не се изменя.[7] При новото виждане за трако-пеласгийския състав сега Гета си стои съвсем на мястото в района над Халкидика и остава да се мисли за неговото разпространение по религиозно-политически път на север. Отговорът може да се даде веднага и той се съдържа у Тукидид I 12 и в допълненията на схолиаста: в хода на движенията след Троянската война не само беотите и дорите заемат други местоживелища, но и мнозина, които в схолиите са означени с родови имена; един от тях е Менестей от рода на Тезеидите, което означава от пеласгите в Атика — той именно отишъл на север в Иберия.

Това е и път на религиозните идеи, белязан междувпрочем от мита за хиперборейците от кръга на Аполоновите вярвания. Избистрянето на соларното и хтоничното начало в култа към Залмоксис е това идейно осмисляне на тракийската религия, което разширява своя терен. В етническо, т. е. във военно-политическо отношение развитието ще получи най-древното възможно означение по жреческия род на гетите.

Положението с травсите или е аналогично, или въобще не може да се обсъжда. Етнонимът се появява за пръв път у Херодот в цитираните места (V 3 и 4) и фактически изчезва, защото споменаванията му от Ливий (XXXVIII 41, 5) и Стефан Византийски (632, 1) не могат да имат никаква реална стойност за локализацията му. Затова предположението, че травсите обитавали югозападния край на Родопите, е неоснователно. Те са, ако мога така да се изразя, никъде и тогава отпада всякаква нужда от интерпретации. Но хипотезата на Кречмер за възможността от образувалото се от племенното име прилагателно да се развие и укрепи общото наименование на траките[8] предлага друг път на разсъждения. В този случай ние също бихме имали нелокализиран царско-жречески род, принадлежащ към трако-пеласгийската старина, който към Херодотово време е вече на изчезване. Междувременно еволюцията на езика и трако-гръцките езикови контакти в крайбрежната зона са оформили понятието, което влиза в употреба чрез епоса.

Втората локализация е следователно също на древни династически родове в Югозападна Тракия във и над Халкидическия полуостров през V в. пр. н. е.

* * *

Разликата между така обособените райони във времето е поразителна. Между Акамант в Херсонес и Гета на едоните стоят 8 столетия, ако войната се е водила от хора, а не от персонифицирани легенди. Изненадата обаче е наша, не на Тукидид, който спокойно обяснява, че дори през V в. пр. н. е. атиняните не били отвикнали да живеят по нивите си, т. е. в своите ойкоси. Пасажите от II 14 до 17 са именно с това най-необходими за анализа, понеже ни представят земеделския начин на живот в една прастара пеласгийска област.

---

[7] Ал. Фол, Ив Венедиков, Ив. Маразов, Д. Попов. Тракийски легенди. С., 1976 (под печат).

[8] Detschew. Op. cit., 521.

Както в Херсонес, така и в Атика земеделието е принудило обитателите да живеят „по села" според обикновения израз на Тукидид, но и „по родове", бих се осмелил да добавя.

Допълнението се извлича от текста на схолиаста към II 15, 1, който дава другото, правилното обяснение на думата „пританейон" като огнище, където вечно гори огънят. Това е родовото огнище. Картината, която изниква от коментара на схолиаста, е пленителна: в малката Атика пламтят многобройните огнища на родовете, които са настръхнали един срещу друг и в чести войни бранят имуществото си или грабят чуждото; едва по-късно на извисилия се над всички акропол се запалва един огън, този на политическото обединение.

Такава е и картината на огромната Тракия, в която политическият синойкизъм също се извършва по райони от станалия най-силен жречески род. Пряко сведение от този характер се съдържа в трагедията „Перси" на Есхил и се отнася за ранния V в. пр. н. е. То е коментирано от Ив. Велков в българската литература[9], но ще го приведа изцяло заедно със схолията към него, понеже съдържа далеч повече информация, отколкото досега е извлечена. Стихове 868—872 гласят: οἱ αἱ Στρυμονίου πελάγους Ἀχε(λωΐδες εἰσὶ πάροικοι) Θρῃκίων ἐπαύλων/λίμνας τ' ἔκτεθεν αἵ κατὰ χέρσον ἑ/λῃλαμέναι περὶ πύργον. Пълният текст на схолията към това място е:[10]

868. Στρυμονίου πελάγους] ὡς μέχρι Ὑπερβορέων παρατεινούσης τῆς ἀρχῆς Περσῶν.

869. Ἀχελωΐδες] αἱ δίυργοι· Ἀχελῴου γὰρ πὰν ὕδωρ λέγουσιν.

870. ἐπαύλων τῶν ἐπαυλισμάτων.

871. λίμνας] καὶ ἔξω τῆς θαλάσσης ὅσαι εἰσὶ μεσήπειροι.

872. κατὰ χέρσον ἑλῃλαμέναι] τοῖς τείχεσι κεκυκλωμέναι.

Велков свързва Есхиловото споменаване на „тракийски кошари" (обори, жилища) в ст. 870 с видените от него дворове в укрепения център Драгойново край Първомай и отбелязва, че трагикът говори и за „укрепени градове в равнината". Той приема за „ἔπαυλος" значението на жилище, с което съм съгласен. Но картината е по-сложна.

Преди всичко Ахелоидите или дъщерите на речния бог Ахелоос са поетическо название на градовете по Струмския залив. Около тях именно са жилищата, т. е. ойкосите на траките. Извън тях, „далеч" от залива, на материка, се издигат укрепени (обградени със стени според схолиаста) селища.

Не зная дали видените от Ив. Велков стени в района на Драгойново наистина очертават тракийски ойкоси. Сведението обаче е с висока стойност, понеже рисува позната от Атика обстановка, и то в установен район на тракопеласгийския свят. Укрепените резиденциални пунктове (те не могат да бъдат градове!) групират във военно-политическо, което ще рече и в религиозно-политическо отношение пръснатите по обработваемата земя жилища на земеделците. Такова е положението в долното течение на Струма и по Струмското море.

---

[9] Ив. Велков. Драгойново — един тракийски селищен център. — ИАИ, 19, 1955, с. 85—93 и специално с. 91—93.

[10] G. Dindorf. Scholia in Aesch. Oxonii, 1851 (= Aeschyli Tragaediae Superstites et deperditarum fragmenta, tomus III), p. 88.

* * *

Кой живее в земеделските стопанства, е ясно. Тукидид е казал и схолиастът е допълнил кой обитава и в укрепените резиденции. Това е пеласгийската аристокрация, чието бяло ленено облекло и хванатите със златни игли коси на главата са описани в 1 6, 3.

Тук трябва обаче ясно да се разграничат двете групи хора, които получават именно чрез облеклото и въоръжението различната си социална характеристика. Обичаят да се носи непрекъснато оръжие не е белег на принадлежност към родовите старейшини, а тъкмо обратното. Това оръжие, както се изясни по-горе, се състои от махайра според схолиаста и от щит. Знаменателното е, че това въоръжение има карийски произход, който се потвърждава от комбинираните известия на Тукидид и на схолиаста. Карите, безподобните морски разбойници, са въвели тази принуда и тази мода, като те били открили и знаците по щитовете. Но знаците по щитовете на пелтастите имат сакрален характер, защото са предназначени да плашат противника и закрилят боеца. От религиозно гледище защитата се осъществява от подземните сили и затова може смело да се каже, че карийската символика, възприета в трако-пеласгийския свят, е от Дионисов произход.

Този извод напълно съответствува на най-вероятната теза за малоазийския произход на някои съществени черти на Дионисовия демократичен култ и карите в случая ще бъдат техните носители. Той е правдоподобен и поради стратиграфския разбор на данните, според който карийската таласократия е чак в края на IX и началото на VIII в. пр. н. е. Тя следователно ще съответствува на сравнително късното появяване на Дионисовия култ и на неговото разпространение, станало във всеки случай след микенския период.

С махайра и щит са въоръжени леките пехотници или селяните-общинници, които за Тукидид и за неговия схолиаст са типично „варварско" въоръжение. То съставя и най-съществената част на масовото тракийско оръжие, то е и най-удобно за морски набези.

Карите изрично се свързват с абантите от Пазваний (VII 4, 9), който поставя тяхното движение в едно и също време: карите стигнали до Хиос, абантите — до Евбея. Най-възможно е хронологията на Павзаний да е погрешна, защото между трако-пеласгийската и карийската таласократия се получава разлика от близо две столетия. Свързването обаче е важно заради семантическото равнище в областта на въоръжението, за което става дума: абантите са също като мизите, те са „бойци отблизо", т. е. те се сражават с меч. Същевременно в техните военни традиции съществува и по-старо семантическо равнище, което ги сближава с траките на Пейрой: те си остригват косата отпред.[11]

Абантите са губещото се звено между хората, които се грижат за косата си, и хората, които „носят оръжие" всекидневно по „варварски обичай". Грижата за косата е сакрална — войнствената сила се принася чрез този акт в дар на бога и човекът влиза във връзка с него, за да се слее с него и по този начин да получи от него закрила. Пеласгийската аристокрация извършва същото действие, само че когато Тукидид го е наблюдавал въз основа на вече изчезващата по негово време устна традиция, то е било облагородено и първенците са захващали перчема си със златни игли.

---

[11] Plut. Thes. 5; Arrian. Bith. 16.

На това по-старо семантическо равнище подарилият косата си на бога е бил въоръжен не с махайра, а с копие. С копия се сражават траките на Пейрой. Копията остават сигурен белег за този кръг политико-религиозни идеи от аристократически порядък — с по две копия са въоръжени царете на долонките, с две копия е Бендида, ненапразно т. нар. Берлински кратер, на който Орфей е изобразен между траки, показва слушателите му, въоръжени с копия. Между-впрочем местонамирането на този кратер в Гела, Южна Сицилия, тепърва ще се отбелязва с все по-голям акцент заради нарастването на значението на тракийския орфизъм в тези области и заради ролята на Питагор в неговото канонизиране, извършено пак наблизо, в Кротоне.

Върху копия пада пратеникът до Залмоксис, изпратен при бога от гетите. Сега гетите се появяват като звено в анализа, което на свой ред свързва двете религиозно-политически семантики, защото, както съобщава Йордан в „Гетика" (40, 58), жреците на гетите излезли да посрещнат Филип при нападението му над Одесос, облечени в бели дрехи и с китари в ръце, отправили молитвени песни за победа. Песента да оставим сега засега. Бялото облекло на жреците с и бялото облекло на пеласгийските първенци от Атика от самото навечерие на Тукидидовото време. Казано другояче — това е белотата на орфическата соларна доктрина.

Следователно образното изображение на класовата принадлежност ще съдържа като задължителен елемент копията, свещеното жертвуване на кичура коса и белите дрехи (хитон).

Това е и кръгът на жреците, от него е и царят-жрец. За да не умножавам примерите, нека посоча вероятно най-сигурните — сребърните тетрадрахми на Спарадок, на които е изобразен конник с две копия, и мъжа с две копия от монетите на ореските и от тези на бисалтския цар Мосес.

* *

Херодот твърди (II 50, 1—2), че почти всички божески имена са дошли в Елада от Египет, да речем, лъщерите на Данай донесли оттам тайнствата на празника на Деметра, тесмофорните, и научили в Пелопонес пеласгийските жени; след като обитателите на Пелопонес били изместени от дорите, празникът бил съхранен от останалите аркадци и пелопонесци (II 171, 1—3). Но боговете, които не са познати в Египет, са взети от пеласгите, продължава Херодот (II 50, 1—2), с изключение на Посейдон, който бил зает от Либия. Например, допълва авторът (II 50, 3), почитането на хероите не е познато на египтяните. Изображението на Хермес, което е „изправено", за да внушава уважение, не е научено от египтяните, а от пеласгите. От тях първи атиняните са го взели, после останалите елини). И, продължава Херодот в същия пасаж (II 51, 1—2), този, който знае мистериите на Кабирите, които самотраките са научили от пеласгите, „той ще разбере какво казвам". Същите пеласги, които обитавали Самотраки по-рано, са живели заедно с атиняните (в Атика); от тях научили самотраките мистериите; от същите пеласги атиняните, първи от елините, научили изправеното изображение на Хермес; за него пеласгите имат свещен разказ, който се съдържа в самотракийските мистерии (II 51, 3—4).

По-нататък: „както сам изясних в Додона", заявява Херодот (II 52, 1), по-рано пеласгите всички жертви са принасяли на боговете, но на никой от тях не са давали име; те дори не са познавали имената им. Много по-късно (II 52, 2) са приели имената на другите богове, които произхождат от Египет —

името на Дионис е дошло още по-късно при тях, — и са започнали да ги назовават в Додона, оракул, който с най-древният у гърците и известно време е бил единствен. Когато пеласгите запитали оракула, дали да заемат имената на боговете от варварите (II 52, 3), той им отговорил, че трябва; от това време те започнали да принасят жертви, като назовавали боговете с тези имена, които по-късно възприели и елините.

В II 53, 1—2 се съдържа прелестният опит на Херодот да датира случилото се чрез Омир и Хезиод, които в същност представили гръцката теогония и следователно пеласгийската анонимност и възприемането на божеските имена от варварите (египтяните) стоят във времето до тях двамата — те били живели според Херодот не повече от 400 години преди него.

Анонимността обаче не е изчезнала и по Тукидидово време. В II 15, 2 той не назовава Атина, а я нарича богинята. Към това място схолиастът прави забележителното допълнение, че атиняните (потомците на пеласгите — б. м.) така правели обикновено, т. е. говорели за нея неопределено, както и за Аполон.

Всичко казано е от изключително значение за тракийската религия, щом като се разсъждава в кръга на трако-пеласгийската културна общност. Най-древният пласт на тази религиозна система е Аполонов, но анонимен, т. е. соларен или чисто орфически. Още в него е познат култът към хероите или антроподемоните, който е междинна фаза между смъртните и безсмъртието им. В същия пласт ще се съдържат и хтонически елементи, които са същността на култа към Кабирите, оформен окончателно очевидно по-късно, и се изразяват в итифалическия Хермес. При това божеското име на Кабирите и произлезлите от него лични имена се срещат най-много в Югозападна Тракия (Македония и Беотия).[12] Херодот, разбира се, греши в датировката си, но е безукорно прав, че Дионис се появява по-късно, за да се изгради вторият пласт на трако-пеласгийската религия и на собствено тракийската в епохата на писаната история. Неговата поява е към „Омир и Хезиод", т. е. по хронологията на Херодот към IX в. пр. н. е., което абсолютно съвпада с времето на карийската таласократия или с господството на анатолийско-островните мореходи, или, казано другояче, с разпространението на малозийски етнокултурни елементи.

Какво може да се добави? Това, че продължавам да поддържам тезата си за Югозападна Тракия (заедно с Халкидика и Пелопонес) като район, който е сърцето на тракийската религиозна система от аристократически (*соларен или орфически*) тип. Това, че Херодот беше и си остана прав за Хермес, който е богът, родоначалникът на тракийските царе, и че това вярване — централното в мистериите на Кабирите — се изгражда най-напред пак в Югозападна Тракия и, разбира се, в островите на Егея по тракийското крайбрежие. Нужно е сега да се добави и поправи, че хтоническият елемент не е толкова във „водачеството на душите" като качество на Хермес-психопомп или поне не е в това единствено, а в неговия итифализъм.

„Изправеният" Хермес е символът на свещения брак между сина-любовник и великата богиня майка, от който се ражда царската власт. Интерпретацията на свещения брак вече е направена,[13] материалните доказателства за неговото съществуване чак до римското нашествие ще се увеличават. Там,

[12] Detschew. Op. cit., 220.

[13] Ал. Фол, Ив. Венедиков, Ив. Маразов, Д. Попов. Цит. съч.

където археолозите намират — и намериха в Севтополис! — светилища на великите самотракийски божества, на Кабирите, там ще бъде и култовото средище на царския итифалически Хермес, твърдината на царската власт в Тракия.

В разпънатия на кръст пасаж за боговете на траките у Херодот (V 7) писателят ще бъде прав не само за Хермес, но и за останалите — Арес, Артемида и Дионис. Стига те да се схващат като опит за представяне на общите идеи от втория пласт на тракийската религия, който е свързан с Дионисовите вярвания и е дълбоко демократичен. Не трябва да се забравя, че едва Фидий, така да се каже, идентифицира безликия свят на елинските богове и създаде техния пантеон. Когато е писал своята „История", Херодот още не ги е видял — за него те са само още култови внушения в действия. Така е и с неговите гръцки имена на тракийската война, на тракийския лов и на тракийската всевъзраждаща се природа. Но като сборна идея това е антитеза на „царската" религия.

Антитезата се появява с Дионис в епохата на карийската таласократия, когато, както казва Тукидид, всички са ходели „по варварски" въоръжени, за да се пазят от морските грабители. И сами да грабят. Социалната основа на Дионисовия култ ще бъде въоръженото селячество, а при неговото разчленяване съществени елементи ще получат и друга класова характеристика, защото войната и ловът — в условията на развиващата се социална диференция — ще се превърнат в качествена придобивка на аристокрацията. Това особено ще важи за ловуването, което ще има и ценностни характеристики за династията, взела властта след изпитания за първооснователя.

* * *

Трако-пеласгийският състав изповядва прочее соларния (условно — орфическия) култ, който не може да не бъде свързан с хтонични елементи (условно — Хермес), усилващи идейно-класовия характер на вярването. Тази, все още относително единна и неусложнена религиозна доктрина се носи и защищава от царско-жреческите родове в един свят, в който божествата още нямат имена; те ще се появят в гръцкия епос и ще се индентифицират от гръцката скулптура.

Анонимността е свойствена на най-древните светилища и такова светилище е Додона в Пелопонес, където то е съвсем на мястото си, понеже според Херодот чрез там е извършено преди всичко заемането на боговете от Египет. Сега вече би могло да се добави, че това е потвърдено от доказаната (етно-?) културна и политическа връзка между Микенска Гърция и Египет. Но анонимността е по цялата територия на трако-пеласгийското население, допълва схолиастът към Тукидид, който съобщава, че Атина и Аполон са за атиняните просто богинята и бога. И това е естествено, защото в най-древния слой на тази религиозна система слънцето не може да бъде назовано. Анонимно е и светилището в Делфи.

Делфи е във Фокида. В II 29, 3 Тукидид в един всеизвестен пасаж всичко, което е нужно, е казал. Терес (бащата на Ситалк — б. м.) нямал нищо общо с Терей, който бил женен за дъщерята на атинския цар Пандион Прокна. Този Терей не е от същата Тракия (от която бил сега Ситалк — б. м.), а живеел в Давлида във Фокида, сега наречената, която тогава била населена от траки.

Митът за Терей и неговото образуване в мислещия по гръцки свят е отдавна интерпретиран. Към това, което е сторено, бих си позволил само да добавя, че в изнасилването на Филомела, сестрата на Прокна, се съдържат елементи на хиерогамия, което представлява нова връзка с тракийската религия. Но в случая казаното е подробност.

Съществено е, че Фокида е обитавана от траки, но не от траките на тази същата, Ситалковата Тракия от V в. пр. н. е., т. е. от трако-пеласгийско население. Това е ясно и от картата на разпространението на трако-пеласгите по Херодот и Тукидид, и от самия пасаж, в който Терей е женен за Прокна и родството между пеласгите от Атика и фокидските обитатели е показано. Анонимното соларно светилище в Делфи принадлежи именно на тези хора и по възприетата тук хронология на събитията и на идеите то ще се постави във времето до IX — началото на VIII в. пр. н. е.

Сега идва ред на текста на Павзаний (X 15, 2), в който е казано, че „този Аполон (Делфийският — б. м.) е наречен Ситалк". Мястото също е много известно, за да се привежда цялата литература, в която обаче третираният тук въпрос не се поставя. Въпросът се състои в следното.

След посочената дата, когато започва епохата на втората вълна сериозни миграционни движения, предизвикана от ред причини, между които първостепенно би било самото установяване на елинските групи, се извършва и постепенната идентификация на божествата. Според мен това е и, както казах, времето на появата на Дионисовия култ; тогава ще се датират и всички известни епизоди за борбите на Дионисовата свита с тракийските царе, да речем — на Мопс, на Ликург и т. н. Тези епизоди съставят и историята на реформата, приписвана на Орфей, в която ще участвуват и новите религиозни Дионисови компоненти. Сега вече традицията ще продължи да познава анонимното Делфийско Аполоново светилище като фокидско, т. е. трако-пеласгийско, и ще му даде онова име, което логично ще се роди по политико-генеалогически причини. Никак не е важно дали Ситалк е бил и гръцки епитет на бога или не и е съществувал успоредно с чисто тракийското име, важното е, че генеалогията ще припише на светилището същностното му качество: тамошният соларен култ идва от трако-пеласгийската старина и затова богът носи обратно върнатото във времето им на най-великия цар от царско-жреческия род на Терей—Терес.

Това се извършва във втория слой от развитието на тракийската религиозна система. Във времето на писаната история литературни и епиграфски паметници ще покажат дълбочината на връзките на одриските царе с Делфийското светилище, за да потвърдят поддържаната тук теза. През IV в. пр. н. е. делфийският жрически род Тракиди ще бъде нейното най-добро доказателство, и то не толкова с презумпцията, че те са действително траки, колкото със силата на вкорененото убеждение за тракийската принадлежност на светилището.

Искам да добавя и още едно съображение. Делфийското светилище лежи на свещения път, който минавал през Беотия и Фокида. Този път е изминат от царете на долонките и цялото му трасе е от Херсонес покрай крайбрежието до Халкидика, оттам в Тесалия, в Беотия и Делфи до Коринтския залив. По това трасе е минала Ксерксовата войска. Пътят обаче затова е свещен, защото е, от една страна, артерията, по която пулсира соларната религия, от друга — по която е проникнал Дионисовият култ.

С други думи, това е пътят на орфическата реформа и неизпразно завършва той в Югозападна Тракия и Северна Гърция, земите, в които с най-голяма настойчивост легендите локализират смъртта на Орфей. Там, където той е извършил делото си и е загинал, т. е. там, където се е извършил един етно-културен взрив, там, общо взето, се поставя и началото на измененията в Елада. Тъкмо този същият безименен Аполон е заявил на Хераклидите, че трябва да минат, казва схолиастът, „през теснините", но тези теснини не е Коринтският провлак, а заливът при Криса във Фокида.

Свещеният път притежава и друга характеристика. По него очевидно са протекли най-значителните движения на тракийските племена към и от Мала Азия. Въз основа на постигнатото в тази студия става ясно, че тези движения не могат да не бъдат свързани с така хронологизираното етно-културно развитие. Това е друга тема, която тепърва ще се разработва.

*

В „Археология"-та на Тукидид се съдържат неизползувани досега данни за историята на Тракия и на траките. Те се виждат тогава, когато се разбере, че Тукидидовото време е наситено с елементи на предидущото както в Елада, така и на север от Елада. При това колкото по̀ на север, толкова по-силно. В литературата се задава с учудване въпросът, как тъй микенските традиции се възраждат в Тракия чак в V—IV в. пр. н. е. Те не се възраждат, те са си там, защото са дълбоко тракийски. В този смисъл Тракия е диахронна спрямо класическа Гърция, спрямо класическото полисно робовладение.

СЪКРАЩЕНИЯ

BENGTSON — H. Bengtson, Einführung in die alte Geschichte. München, 1975?
FRITZ — K. von Fritz. Die griechische Geschichtsschreibung I (Text und Anmerkungen). München, 1967.
GOMME — A. W. Gomme — A. Andrewes — K. J. Dover. A Historical Commentary on Thucydides, I — IV. Oxford, 1945—1970.
HUDE — C. Hude. Scholia in Thucydidem. Lipsiae, 1927.

ГРЪЦКИ ТЕКСТОВЕ И СХОЛИИ

THUCYDIDES I 2—12, II 14—17 (LOEB—SMITH)
Срв. BOEHME—WIDMANN

2,1 : Φαίνεται γὰρ ἡ νῦν Ἑλλὰς καλουμένη οὐ πάλαι βεβαίως οἰκουμένη, ἀλλὰ μεταναστάσεις τε οὖσαι τὰ πρότερα καὶ ῥᾳδίως ἕκαστοι τὴν ἑαυτῶν ἀπολείποντες, βιαζόμενοι ὑπό τινων αἰεὶ πλειόνων.
HUDE, Sp. 2,16—19 : φαίνεται : οὐ βεβαίως ὑπό τῶν παλαιῶν ἀνθρώπων ἢ μᾶλλον οὕτως· φαίνεται γὰρ ἡ νῦν Ἑλλὰς καλουμένη οὐ πάλαι βεβαίως οἰκουμένη. πρὸ τούτου γὰρ κατὰ μέρος καὶ κατὰ ἔθνη ἐκαλεῖτο. . .

2,2 : τῆς γὰρ ἐμπορίας οὐκ οὔσης οὐδ' ἐπιμιγνύντες ἀδεῶς ἀλλήλοις οὔτε κατὰ γῆν οὔτε διὰ θαλάσσης, νενόμενοί τε τὰ ἑαυτῶν ἕκαστοι ὅσον ἀποζῆν καὶ περιουσίαν χρημάτων οὐκ ἔχοντες οὐδὲ γῆν φυτεύοντες, ἄδηλον ὂν ὁπό-

τε τις ἐπελθών, καὶ ἀτειχίστων ἄμα ὄντων, ἄλλος ἀφαιρήσεται, τῆς τε καθ' ἡμέραν ἀναγκαίου τροφῆς παντσχοῦ ἂν ἡγούμενοι ἐπικρατεῖν οὐ χαλεπῶς ἀπανίσταντο, καὶ δι' αὐτὸ οὔτε μεγέθει πόλεων ἴσχυον οὔτε τῇ ἄλλῃ παρασκευῇ.

2,3 : μάλιστα δὲ τῆς γῆς ἡ ἀρίστη αἰεὶ τὰς μεταβολὰς τῶν οἰκητόρων εἶχεν, ἥ τε νῦν Θεσσαλία καλουμένη καὶ Βοιωτία Πελοποννήσου τε τὰ πολλὰ πλὴν Ἀρκαδίας τῆς τε ἄλλης ὅσα ἦν κράτιστα.

HUDE, Sp. 3,16—18 : ἥ τε νῦν Θεσσαλία καλουμένη: πρότερον γὰρ Ἡμαθία ἐκαλεῖτο (vel Αἰμονία).

2,4 : διὰ γὰρ ἀρετὴν γῆς αἵ τε δυνάμεις τισὶ μείζους ἐγγιγνόμεναι στάσεις ἐνεποίουν ἐξ ὧν ἐφθείροντο, καὶ ἅμα ὑπό ἀλλοφύλων μᾶλλον ἐπεβουλεύοντο.

2,5 : τὴν γοῦν Ἀττικὴν ἐκ τοῦ ἐπὶ πλεῖστον διὰ τὸ λεπτόγεων ἀστασίαστον οὖσαν ἄνθρωποι ᾤκουν οἱ αὐτοὶ αἰεί.

2,6 : καὶ παράδειγμα τόδε τοῦ λόγου οὐκ ἐλάχιστόν ἐστι διὰ τὰς μετοικήσεις τὰ ἄλλα μὴ ὁμοίως αὐξηθῆναι· ἐκ γὰρ τῆς ἄλλης Ἑλλάδος οἱ πολέμῳ ἢ στάσει ἐκπίπτοντες παρ' Ἀθηναίους οἱ δυνατώτατοι ὡς βέβαιον ὂν ἀνεχώρουν, καὶ πολῖται γιγνόμενοι εὐθὺς ἀπὸ παλαιοῦ μείζω ἔτι ἐποίησαν πλῆθει ἀνθρώπων τὴν πόλιν, ὥστε καὶ ἐς Ἰωνίαν ὕστερον ὡς οὐχ ἱκανῆς οὔσης τῆς Ἀττικῆς ἀποικίας ἐξέπεμψαν.

3,1 : Δηλοῖ δέ μοι καὶ τόδε τῶν παλαιῶν ἀσθένειαν οὐχ ἥκιστα· πρὸ γὰρ τῶν Τρωικῶν οὐδὲν φαίνεται πρότερον κοινῇ ἐργασαμένη ἡ Ἑλλάς.

3,2 : δοκεῖ δέ μοι, οὐδε τοὔνομα τοῦτο ξύμπασά πω εἶχεν, ἀλλὰ τὰ μὲν πρὸ Ἕλληνος τοῦ Δευκαλίωνος καὶ πάνυ οὐδὲ εἶναι ἡ ἐπίκλησις αὕτη, κατὰ ἔθνη δὲ ἄλλα τε καὶ τὸ Πελασγικὸν ἐπὶ πλεῖστον αφ' ἑαυτῶν τὴν ἐπωνυμίαν παρέχεσθαι, Ἕλληνος δὲ καὶ τῶν παίδων αὐτοῦ ἐν τῇ Φθιώτιδι ἰσχυσάντων, καὶ ἐπαγομένων αὐτοὺς ἐπ' ὠφελίᾳ ἐς τὰς ἄλλας πόλεις, καθ' ἑκάστους μὲν ἤδη τῇ ὁμιλίᾳ μᾶλλον καλεῖσθαι Ἕλληνας, οὐ μέντοι πολλοῦ γε χρόνου ἐδύνατο καὶ ἅπασιν ἐκνικῆσαι.

HUDE, Sp. 5, 8—10 : Δευκαλίωνος: Ἑκαταῖος ἱστορεῖ ὅτι Δευκαλίων τρεῖς παῖδας ἔσχε, Πρόνοον, Ὄρεσθεία καὶ Μαραθώνιον, Προνόου δὲ τὸν Ἕλληνά φησι γενέσθαι. . .

HUDE, Sp. 5,15—17 : ἐπωνυμίαν παρέχεσθαι: καλεῖσθαι δηλονότι Πελασγοὺς (τουτέστι τοῖς ἰδίοις ὀνόμασιν ἐχρῶντο).

HUDE, Sp. 5, 17—19 : τῶν παίδων αὐτοῦ: Ἕλληνος παῖδες Δῶρος, Ξοῦθος, Αἴολος ὡς φησι καὶ Ἡσίοδος (fragm. 27,2 ed. Rzach).

HUDE, Sp. 5, 20 : Δῶρόν τε Ξοῦθόν τε καὶ Αἴολος ἱππιοχάρμην.

3,3 : τεκμηριοῖ δέ μάλιστα Ὅμηρος. πολλῷ γὰρ ὕστερον ἔτι καὶ τῶν Τρωικῶν γενόμενος οὐδαμοῦ οὕτω τοὺς ξύμπαντας ὠνόμασεν οὐδ' ἄλλους ἢ τοὺς μετὰ Ἀχιλλέως ἐκ τῆς Φθιώτιδος, οἵπερ καὶ πρῶτοι Ἕλληνες ἦσαν, Δαναοὺς δὲ ἐν τοῖς ἔπεσι καὶ Ἀργείους καὶ Ἀχαιοὺς ἀνακαλεῖ. οὐ μὴν οὐδε βαρβάρους εἴρηκε διὰ τὸ μηδὲ Ἕλληνάς πω, ὡς ἐμοὶ δοκεῖ, ἀντίπαλον ἐς ἓν ὄνομα ἀποκεκρίσθαι.

3,4 : οἱ δ' οὖν ὡς ἕκαστοι Ἕλληνες κατὰ πόλεις τε ὅσοι ἀλλήλων ξυνίεσαν καὶ ξύμπαντες ὕστερον κληθέντες οὐδὲν πρό τῶν Τρωικῶν δι' ἀσθένειαν καὶ ἀμειξίαν ἀλλήλων ἀθρόοι ἔπραξαν. ἀλλὰ καὶ ταύτην τὴν στρατείαν θαλάσσῃ ἤδη πλείω χρώμενοι ξυνῆλθον.

4,1 : Μίνως γὰρ παλαίτατος ὧν ἀκοῇ ἴσμεν ναυτικὸν ἐκτήσατο καὶ τῆς νῦν

Ἑλληνικῆς θαλάσσης ἐπὶ πλεῖστον ἐκράτησε καὶ τῶν Κυκλάδων νήσων ἦρξέ τε καὶ οἰκιστὴς πρῶτος τῶν πλείστων ἐγένετο, Κᾶρας ἐξελάσας καὶ τοὺς ἑαυτοῦ παῖδας ἡγεμόνας ἐγκαταστήσας· τό τε λῃστικόν, ὡς εἰκός, καθῄρει ἐκ τῆς θαλάσσης ἐφ' ὅσον ἐδύνατο, τοῦ τὰς προσόδους μᾶλλον ἰέναι αὐτῷ.

HUDE, Sp. 6, 22—25 : Μίνως: διὰ τριῶν συνκρίσεων δείκνυσι τὰ πρὸ τῶν Πελοποννησιακῶν ἀσθενῆ, ἀφ' οὗ ἄνθρωποι μέχρι Μίνω, καὶ ἀπὸ τούτου μέχρι τῶν Τρωικῶν, καὶ ἀπό τῶν Τρωικῶν μέχρι αὐτοῦ. . .

HUDE, Sp. 7, 1—2: ναυτικόν: πρότερον γὰρ Καρικὴ ἐκαλεῖτο ἡ θάλασσα.

5,1 : Οἱ γὰρ Ἕλληνες τὸ πάλαι καὶ τῶν Βαρβάρων οἵ τε ἐν τῇ ἠπείρῳ παραθαλάσσιοι καὶ ὅσοι νήσους εἶχον, ἐπειδὴ ἤρξαντο μᾶλλον περαιοῦσθαι ναυσὶν ἐπ' ἀλλήλους, ἐτράποντο πρὸς λῃστείαν, ἡγουμένων ἀνδρῶν οὐ τῶν ἀδυνατωτάτων κέρδους τοῦ σφετέρου αὐτῶν ἕνεκα καὶ τοῖς ἀσθενέσι τροφῆς, καὶ προσπίπτοντες πόλεσιν ἀτειχίστοις καὶ κατὰ κώμας οἰκουμέναις ἥρπαζον καί τὸν πλεῖστον τοῦ βίου ἐντεῦθεν ἐποιοῦντο, οὐκ ἔχοντός πω αἰσχύνην τούτου τοῦ ἔργου, φέροντός δέ τι καὶ δόξες μᾶλλον.

5,2 : δηλοῦσι δὲ τῶν τε ἠπειρώτων τινες ἔτι καὶ νῦν, οἷς κόσμος καλῶς τοῦτο δρᾶν, καὶ οἱ παλαιοὶ τῶν ποιητῶν τὰς πύστεις τῶν καταπλεόντων παντὶ τῷ τρόπῳ ἐρωτῶντες εἰ λῃσταί εἰσιν, ὡς οὔτε ὧν πυνθάνονται ἀπαξιούντων τὸ ἔργον, οἷς τε ἐπιμελὲς εἴη εἰδέναι οὐκ ὀνειδιζόντων.

5,3 : ἐλήζοντο δὲ καὶ κατ' ἤπειρον ἀλλήλους. καὶ μέχρι τοῦδε πολλὰ τῆς Ἑλλάδος τῷ παλαιῷ τρόπῳ νέμεται περί τε Λοκροὺς τοὺς Ὀζόλας καὶ Αἰτωλοὺς καὶ Ἀκαρνᾶνας καὶ τὴν ταύτῃ ἤπειρον· τό τε σιδεροφορεῖσθαι τούτοις τοῖς ἠπειρώταις ἀπό τῆς παλαιᾶς λῃστείας ἐμμεμένηκεν.

6,1 : Πᾶσα γὰρ ἡ Ἑλλὰς ἐσιδηροφόρει διὰ τας ἀφάρκτους τε οἰκήσεις καὶ οὐκ ἀσφαλεῖς παρ' ἀλλήλους ἐφόδους, καί ξυνήθη τὴν δίαιταν μεθ' ὅπλων ἐποιήσαντο ὥσπερ οἱ βάρβαροι.

HUDE, Sp. 8, 14—16: μεθ' ὅπλων ἐποιήσαντο: ὅθεν καὶ τὰς μαχαίρας μαυλίας ἐκάλουν, διὰ τό ὁμοῦ αὐλίζεσθαι, οἷον ὁ μαυλίας.

6,2 : σημεῖον δ' ἐστὶ ταῦτα τῆς Ἑλλάδος ἔτι οὕτω νεμόμενα τῶν ποτε καὶ ἐς πάντας ὁμοίων διαιτημάτων.

6,3 : ἐν τοῖς πρῶτοι δὲ Ἀθηναῖοι τόν τε σίδηρον κατέθεντο καὶ ἀνειμένῃ τῇ διαίτῃ ἐς τό τρυφερώτερον μετέστησαν. καὶ οἱ πρεσβύτεροι αὐτοῖς τῶν εὐδαιμόνων διὰ τό ἁβροδίαιτον οὐ πολὺς χρόνος ἐπειδὴ χιτῶνάς τε λινοῦς ἐπαύσαντο φοροῦντες καί χρυσῶν τεττίγων ἐνέρσει κρωβύλον ἀναδούμενοι τῶν ἐν τῇ κεφαλῇ τριχῶν· αφ' οὗ καὶ Ἰώνων τοὺς πρεσβυτέρους κατὰ τό ξυγγενές ἐπὶ πολὺ αὖτη ἡ σκευὴ κατέσχεν.

6,4 : μετρίᾳ δ' αὖ ἐσθῆτι καὶ ἐς τὸν νῦν τρόπον πρῶτοι Λακεδαιμόνιοι ἐχρήσαντο καί ἐς τὰ ἄλλα πρὸς τοὺς πολλοὺς οἱ τὰ μείζω κεκτημένοι ἰσοδίαιτοι μάλιστα κατέστησαν.

6,5 : ἐγυμνώθησάν τε πρῶτοι καὶ ἐς τὸ φανερόν ἀποδύντες λίπα μέτα τοῦ γυμνάζεσθαι ἠλείψαντο. τὸ δὲ πάλαι καὶ ἐν τῷ Ὀλυμπικῷ ἀγῶνι διαζώματα ἔχοντες περὶ τὰ αἰδοῖα οἱ ἀθληταὶ ἠγωνίζοντο, καὶ οὐ πολλὰ ἔτη ἐπειδὴ πέπαυνται· ἔτι δὲ καὶ ἐν τοῖς βαρβάροις ἔστιν οἷς νῦν, καὶ μάλιστα τοῖς Ἀσιανοῖς, πυγμῆς καὶ πάλης ἆθλα τίθεται, καὶ διεζωμένοι τοῦτο δρῶσιν.

6,6 : πολλά δ' ἄν καὶ ἄλλα τις ἀποδείξειε τὸ παλαιὸν Ἑλληνικὸν ὁμοιότροπα τῷ νῦν βαρβαρικῷ διαιτώμενον.

7,1 : Τῶν δὲ πόλεων ὅσαι μὲν νεώτατα ᾠκίσθησαν καὶ ἤδη πλωιμωτέρων ὄντων περιουσίας μᾶλλον ἔχουσαι χρημάτων, ἀπ' αὐτοῖς αἰγιαλοῖς ἐκτίζοντο καὶ τείχεσι τοὺς ἰσθμοὺς ἀπελάμβανον ἐμπορίας τε ἕνεκα καὶ τῆς πρὸς τούς προσοίκους ἕκαστοι ἰσχύος· αἱ δὲ παλαιαὶ διὰ τὴν λῃστείαν ἐπὶ πολὺ ἀντίσχουσαν ἀπὸ θαλάσσης μᾶλλον ᾠκίσθησαν, αἵ τε ἐν ταῖς νήσοις καὶ ἐν ταῖς ἠπείροις (ἔφερον γὰρ ἀλλήλους τε καὶ τῶν ἄλλων ὅσοι ὄντες οὐ θαλάσσιοι κάτω ᾠκουν), καὶ μέχρι τοῦδε ἔτι ἀνῳκισμένοι εἰσίν.

8,1 : Καὶ οὐχ ἧσσον λῃσταὶ ἦσαν οἱ νησιῶται, Κᾶρές τε ὄντες καὶ Φοίνικες. οὗτοι γὰρ δὴ τάς πλείστας τῶν νήσων ᾤκησαν. μαρτύριον δὲ· Δήλου γάρ καθαιρομένης ὑπό Ἀθηναίων ἐν τῷ πολέμῳ καὶ τῶν θηκῶν ἀναιρεθεισῶν, ὅσαι ἦσαν τῶν τεθνεώτων ἐν τῇ νήσῳ, ὑπὲρ ἥμισυ Κᾶρες ἐφάνησαν, ὑνωσθέντες τῇ τε σκευῇ τῶν ὅπλων Ξυντεθαμμένη καὶ τῷ τρόπῳ ᾧ νῦν ἔτι θάπτουσιν.

HUDE, Sp. 10, 28—29: ὑπὲρ ἥμισυ: οὐ τῶν Ἑλλήνων ὑπὲρ ἥμισυ, ἀλλὰ τῶν Φοινίκων· οἱ γὰρ Ἕλληνες ἔκαιον τὰ σώματα

HUDE, Sp. 11, 1—6: Κᾶρες ἐφάνεσαν: οἱ Κᾶρες πρῶτοι εὗρον τοὺς ὀμφαλους τῶν ἀσπίδων καὶ τοὺς λόφους· τοῖς οὖν ἀποθνήσκουσι συνίθαπιον ἀσπιδίσκιον μικρόν καὶ λόφον, σημεῖον τῆς εὑρέσεως· καὶ ἐκ τούτου ἐγνωρίζοντο οἱ Κᾶρες. οἱ δὲ Φοίνικες ἐκ τοῦ τρόπου τῆς ταφῆς· τῶν ἄλλων γὰρ ἐπ' ἀνατολὰς ποιούντων ὁρᾶν τοὺς νεκρούς, οἱ Φοίνικες ἐξεπίτηδες ἐπὶ δύσιν.

8,2 : Καταστάντος δε τοῦ Μίνω ναυτικοῦ πλωιμώτερα ἐγένετο παρ' ἀλλήλους (οἱ γὰρ ἐκ τῶν νήσων κακοῦργοι ἀνέστησαν ὑπ' αὐτοῦ, ὕστερον καὶ τὰς πολλὰς αὐτῶν κατῴκιζε),

8,3 : καὶ οἱ παρὰ θάλασσαν ἄνθρωποι μᾶλλον ἤδη τὴν κτῆσιν τῶν χρημάτων ποιούμενοι βεβαιότερον ᾤκουν, καὶ τινες καὶ τείχη περιεβάλλοντο ὡς πλουσιώτεροι ἑαυτῶν γιγνόμενοι· ἐφιέμενοι γὰρ τῶν κερδῶν οἵ τε ἥσσους ὑπέμενον τῶν κρεισσόνων δουλείαν, οἵ τε δυνατώτεροι περιουσίας ἔχοντες προσεποιοῦντε ὑπηκόους τὰς ἐλλάσσους πόλεις.

8,4 : καὶ ἐν τούτῳ τῷ τρόπῳ μᾶλλον ἤδη ὄντες ὑστερον χρόνῳ ἐπὶ Τροίαν ἐστράτευσαν.

9,1 : Ἀγαμέμνων τέ μοι δοκεῖ τῶν τότε δυνάμει προύχων καὶ οὐ τοσοῦτον τοῖς Τυνδάρεω ὅρκοις κατειλημμένους τοὺς Ἕλλένης μνηστῆρας ἄγων τὸν στόλον ἀνεῖραι.

9,2 : λέγουσι δὲ καὶ οἱ τὰ σαφέστατα Πελοποννησίων μνήμῃ παρά τῶν πρότερον δεδεγμένοι Πέλοπά τε πρῶτον πλήθει χρημάτων, ἃ ἦλθεν ἐκ τῆς Ἀσίας ἔχων ἐς ἀνθρώπους ἀπόρους, δύναμιν περιποιησάμενον τὴν ἐπωνυμίαν τῆς χώρας ἔπηλυν ὄντα ὅμως σχεῖν, καὶ ὕστερον τοῖς ἐκγόνοις ἔτι μείζω ξυνενεχθῆναι, Εὐρυσθέως μὲν ἐν τῇ Ἀττικῇ ὑπό Ἡρακλειδῶν ἀποθανόντος, Ἀτρέως δὲ μητρός ἀδελφοῦ ὄντος αὐτῷ καὶ ἐπιτρέψαντος Εὐρυσθέως, ὅτ' ἐστράτευε, Μυκήνας τε καὶ τὴν ἀρχὴν κατὰ τὸ οἰκεῖον Ἀτρεῖ (τυγχάνειν δὲ αὐτὸν φεύγοντα τὸν πατέρα διὰ τὸν Χρυσίππου θάνατον), καὶ ὡς οὐκέτι ἀνεχώρησεν Εὐρυσθεὺς, βουλομένων καὶ τῶν Μυκηναίων φόβῳ τῶν Ἡρακλειδῶν καὶ ἅμα δυνατόν δοκοῦντα εἶναι καὶ τὸ πλῆθος τεθεραπευκότα τῶν Μυκηναίων τε καὶ ὅσων Εὐρυσθεὺς ἦρχε τὴν βασιλείαν Ἀτρέα παραλαβεῖν καὶ τῶν Περσειδῶν τοὺς Πελοπίδας μείζους καταστῆναι.

9,3 : ἃ μοι δοκεῖ Ἀγαμέμνων παραλαβὼν καὶ ναυτικῷ δὲ ἅμα ἐπὶ πλέον τῶν ἄλλων ἰσχύσας τὴν στρατείαν οὐ χάριτι τό πλέον ἢ φόβῳ ξυναγαγὼν ποιήσασθαι. φαίνεται γὰρ ναυσί τε πλείσταις αὐτὸς ἀφικόμενος καὶ

'Αρκάσι προσπαρασχών, ὡς "Ομηρος τοῦτο δεδήλωκεν, εἴ τῳ ἱκανὸς τεκμηριῶσαι.

9,4 : καὶ ἐν τοῦ σκήπτρου ἅμα τῇ παραδόσει εἴρηκεν αὐτὸν "πολλῇσι νήσοισι καὶ Ἄργεϊ παντί ἀνάσσειν". οὐκ ἄν οὖν νήσων ἔξω τῶν περιοικίδων (αὗται δὲ οὐκ ἄν πολλαὶ εἶεν) ἠπειρώτης ὢν ἐκράτει, εἰ μή τι καὶ ναυτικὸν εἶχεν.

9,5 : εἰκάζειν δὲ χρὴ καὶ ταύτῃ τῇ στρατείᾳ οἷα ἦν τὰ πρὸ αυτῆς.

10,1 : Καὶ ὅτι μὲν Μυκῆναι μικρὸν ἦν, ἢ εἴ τι τῶν τότε πόλισμα νῦν μὴ ἀξιόχρεων δοκεῖ εἶναι, οὐκ ἀκριβεῖ ἄν τις σημείῳ χρώμενος ἀπιστοίη μὴ γενέσθαι τὸν στόλον τοσοῦτον ὅσον οἵ τε ποιηταί εἰρήκασι καὶ ὁ λόγος κατέχει.

10,2 : Λακεδαιμονίων μέν γὰρ εἰ ἡ πόλις ἐρημωθείη, λειφθείη δέ τά τε ἱερά καὶ τῆς κατασκευῆς τὰ ἐδάφη, πολλὴν ἄν οἶμαι ἀπιστίαν τῆς δυνάμεως προελθόντος πολλοῦ χρόνου τοῖς ἔπειτα πρὸς τὸ κλέος αὐτῶν εἶναι (καίτοι Πελοποννήσου τῶν πέντε τὰς δύο μοίρας νέμονται τῆς τε ξυμπάσης ἡγοῦνται καὶ τῶν ἔξω ξυμμάχων πολλῶν· ὅμως δέ, οὔτε ξυνοικισθείσης της πόλεως, οὔτε ἱεροῖς καὶ κατασκευαῖς πολυτελέσι χρησαμένης, κατὰ κώμας δε τῷ παλαιῷ τῆς Ἑλλάδος τρόπῳ οἰκισθείσης, φαίνοιτ' ἄν ὑπό δεσστέρα), Ἀθηναίων δὲ τὸ αὐτὸ τοῦτο παθόντων διπλασίαν ἄν τήό δύναμιν εἰκάζεσθαι ἀὰπὸ τῆς φανερᾶς ὄψεως τῆς πόλεως ἥ ἔστιν.

10,3 : οὔκουν ἀπιστεῖν εἰκὸς οὐδὲ τὰς ὄψεις τῶν πόλεων μᾶλλον σκοπεῖν ἢ τὰς δυνὰμεις, νομίζειν δὲ τὴν στρατείαν ἐκείνην μεγίστην μὲν γενέσθαι τῶν πρὸ αὐτῶς, λειπομένην δὲ τῶν νῦν, τῇ Ὁμήρου αὖ ποιήσει εἴ τι χρὴ κἀνταῦθα πιστεὐειν, ἣν εἰκός ἐπὶ τὸ μεῖζον μέν ποιητήν ὄντα κοσμῆσαι, ὅμως δέ φαίνεται καὶ οὕτως ἐνδεεστέρα.

10,4 : πεποίηκε γὰρ χιλίων καὶ διακοσίων νεῶν τὰς μὲν Βοιωτῶν εἴκοσι καὶ ἑκατον ἀνδρῶν, τὰς δὲ Φιλοκτήτου πεντήκοντα, δηλῶν, ὡς ἐμοι δοκεῖ, τὰς μεγίστας καὶ ἐλαχίστας· ἄλλων γοῦν μεγέθους πέρι ἐν νεῶν κατὰλογῳ οὐκ ἐμνήσθη. αὐτερέται δὲ ὅτι ἦσαν καὶ μάχιμοι πάντες, ἐν ταῖς Φιλοκτήτου ναυσί δεδήλωκεν· τοξότας γὰρ πάντας πεποίηκε τοὺς προσκώπους. περίνεως δέ οὐκ εἰκὸς πολλοὺς ξυμπλεῖν ἔξω τῶν βασιλέων καὶ τῶν μάλιστα ἐν τέλει, ἄλλως τε καί μέλλοντας πέλαγος περαιώσεσθαι μετὰ σκευῶν πολεμικῶν οὐδ' αὐ τὰ πλοῖα κατάφαρκτα ἔχοντας, ἀλλὰ τῷ παλαιῷ τρόπῳ λῃστικώτερον παρεσκευασμένα.

10,5 : πρὸς τὰς μεγίστας δ'οὖν καὶ ἐλαχίστας ναῦς τό μέσον σκοποῦντι οὐ πολλοί φαίνονται ἑλθόντες, ὡς ἀπὸ πάσης τῆς Ἑλλάδος κοινῇ πεμπόμενοι.

11,1 : Αἴτιον δ'ἦν οὐχ ἡ ὀλιγανθρωπία τοσοῦτον ὅσον ἡ ἀχρηματία. τῆς γὰρ τροφῆς ἀπορίᾳ τὸν τε στρατὸν ἐλάσσω ἤγαγον καὶ ὅσον ἤλπιζον αὐτόθεν πολεμοῦντα βιοτεύσειν, ἐπειδὴ δέ ἀφικόμενοι μάχῃ ἐκράτησαν (δῆλον δέ· τὸ γὰρ ἔρυμα τῷ στρατοπέδῳ οὐκ ἄν ἐτειχίσαντο), φαίνονται δ'οὐδ'ἐνταῦθα πάσῃ τῇ δυνάμει χρησάμενοι, ἀλλὰ πρὸς γεωργίαν τῆς Χερσονήσου τραπόμενοι καὶ λῃστείαν τῆς τροφῆς ἀπορίᾳ. ἥ καὶ μᾶλλον οἱ Τρῶες αὐτῶν διεσπαρμένων τὰ δέκα ἔτη ἀντεῖχον βίᾳ, τοῖς αἰεὶ ὑπολειπομένοις ἀντίπαλοι ὄντες.

HUDE, Sp. 15, 5: γεωργίαν... καὶ λῃστείαν: ὧν ἡγεῖτο Ἀκάμας... ὧν ἡγεῖτο Ἀχιλλεύς.

11,2 : περιουσίαν δὲ εἰ ἦλθον ἔχοντες τροφῆς καὶ ὄντες ἀθρόοι ἄνευ λῃστείας καὶ γεωργίας ξυνεχῶς τὸν πόλεμον διἐφερον, ῥᾳδίως ἄν μάχῃ κρατοῦν-

τες εἶλον, οἱ με καὶ οὐχ ἁθρόοι, ἀλλὰ μέρει τῷ αἰεὶ πυρόντι ἀντεῖχον, πολιορκίᾳ δ' ἂν προσκαθεζόμενοι ἐν ἐλάσσονί τε χρόνῳ καὶ ἀπονώτερον τὴν Τροίαν εἶλον. ἀλλὰ δι' ἀχρηματίαν τά τε πρὸ τούτων ἀσθενῆ ἦν καὶ αὐτά γε δὴ ταῦτα, ὀνομαστότατα τῶν πρὶν γενόμενα, δηλοῦται τοῖς ἔργοις ὑποδεέστερα ὄντα τῆς φήμης καὶ τοῦ νῦν περὶ αὐτῶν διὰ τοὺς ποιητὰς λόγου κατεσχηκότος.

12,1 : Ἐπεί καὶ μετὰ τὰ Τρωικὰ ἡ Ἑλλας ἔτι μετανιστατό τε καὶ κυτρωκίζετο, ὥστε μὴ ἡσυχάσασα αὐξηθῆναι.

12,2 : ἥ τε γὰρ ἀναχώρησις τῶν Ἑλλήνων ἐξ Ἰλίου χρονία γενομένη πολλὰ ἐνεόχμωσε, καὶ στάσεις ἐν ταῖς πόλεσιν ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ ἐγίγνοντο, ὑφ' ὧν ἐκπίπτοντες τὰς πόλεις ἔκτιζον.

HUDE, Sp. 15, 23—30: ἐκπίπτοντες τὰς πόλεις ἔκτιζον· πολοὶ γὰρ ἐξέπεσον, οἷον Τεῦκρος μὲν ὑπὸ τοῦ πατρὸς ἐκβληθεὶς διὰ τὸν Αἴαντα εἰς Κύπρον ἀφίκετο, καὶ Φιλοκτήτης διὰ τὸν Πάριδος θάνατον τὴν θήλειαν νόσον νοσήσας καὶ μὴ φέρων τὴν αἰσχύνην, ἀπελθὼν ἐκ τῆς πατρίδος ἔκτισε πόλιν ἣ διὰ τὸ πάθος Μαλακίαν ἐκάλεσε, καὶ Διομήδης ὑπὸ Κομήτου ἐκβληθεὶς εἰς τὰς Λιβυρνίδας νήσους ἀφίκετο, καὶ ὁ Μενεσθεὺς, ὑπὸ τῶν Θησειδῶν, εἰς Ἰβηρίαν, καὶ ἄλλοι πολλοί.

12,3 : Βοιωτοί τε γὰρ οἱ νῦν ἑξηκοστῷ ἔτει μετὰ Ἰλίου ἅλωσιν ἐξ Ἄρνης ἀναστάντες ὑπὸ Θεσσαλῶν τὴν νῦν μὲν Βοιωτίαν, πρότερον δὲ Κυδωνίδα γῆν καλουμένην ᾤκησαν (ἦν δὲ αὐτῶν καὶ ἀποδασμὸς ἐν τῇ γῇ ταύτῃ πρότερον, ἀφ' ὧν καὶ ἐς Ἴλιον ἐστρατευσαν), Δωριῆς τε ὀγδοηκοστῷ ἔτει ξὺν Ἡρακλείδαις Πελοπόννησον ἔσχον.

HUDE, Sp. 16, 3—20: Καδμεῖδα: τὴν Χαιρώνειαν. ἐπειδὴ πρότερον Καδμεῖς ἐκαλεῖτο. ὁ δὲ Ὅμηρος (Β 494, 510) Βοιωτοὺς καλεῖ ἀναχρονισμῷ χρώμενος. ἔσχατος γὰρ τῶν Τρωικῶν ἐστιν. οἱ γὰρ Ἡρακλεῖδαι βουλόμενοι κατελθεῖν εἰς Πελοπόννησον ἤροντο τὸν Ἀπόλλωνα· ὁ δὲ αὐτοῖς ἀνεῖλε διὰ τῶν στενῶν εἰσβαλεῖν. οἱ δὲ νομίσαντες τὸν ἰσθμὸν λέγειν αὐτόν καὶ ἀστοχήσαντες τοῦ χρησμοῦ προσβάλλουσι τοῖς Πελοποννησίοις κατὰ τὸν ἰσθμόν, καὶ ἡττηθέντες ἐποιήσαντο σπονδὰς ὥστε ἑκατὸν ἔτη παραχωρῆσαι τὴν χώραν Πελοποννησίοις. μετὰ δὲ τὰ ἑκατὸν ἔτη πάλιν ἤροντο τὸν Ἀπόλλωνα περὶ τῆς καθόδου· ὁ δὲ ἀνεῖλεν αὖθις διὰ τῶν στενῶν εἰσβαλεῖν. ἀντιλεγόντων δὲ τῶν Δωριέων ὡς καὶ πρότερον εἶεν ἠπατημένοι, εἶπεν ὡς οὐ συνήκατε τὸν χρησμόν· στενὰ γὰρ λέγω τὸν Κρισαῖον κόλπον. οἱ δὲ ἐντεῦθεν ἐπιχειρήσαντες ἔτυχον τῆς καθόδου μετὰ πι' ἔτη τῶν Τρωικῶν. ἡ δὲ πρώτη εἰσβολὴ πρὸ εἴκοσι ἐτῶν ἦν.

12,4 : μόλις τε ἐν πολλῷ χρόνῳ ἡσυχάσασα ἡ Ἑλλὰς βεβαίως καὶ οὐκέτι ἀνισταμένη ἀποικίας ἐξέπεμπε, καὶ Ἴωνας μὲν Ἀθηναῖοι καὶ νησιωτῶν τοὺς πολλοὺς ᾤκισαν, Ἰταλίας δὲ καὶ Σικελίας τὸ πλέον Πελοποννήσιοι τῆς τε ἄλλης Ἑλλάδος ἔστιν ἃ χωρία. πάντα δὲ ταῦτα ὕστερον τῶν Τρωικῶν ἐκτίσθη.

14,1 : Οἱ δὲ Ἀθηναῖοι ἀκούσαντες ἀνεπείθοντό τε καὶ ἐσεκομίσοντο ἐκ τῶν ἀγρῶν παῖδας καὶ γυναῖκας καὶ τὴν ἄλλην κατασκευὴν ᾗ κατ' οἶκον ἐχρῶντο, καὶ αὐτῶν τῶν οἰκιῶν καθαιροῦντες τὴν ξύλωσιν· πρόβατα δὲ καὶ ὑποζύγια ἐς τὴν Εὔβοιαν διεπέμψαντο καὶ τὰς νήσους τὰς ἐπικειμένας.

14,2 : χαλεπῶς δε αὐτοῖς διὰ τὸ αἰεὶ εἰωθέναι τοὺς πολλοὺς ἐν τοῖς ἀτροῖς διαιτᾶσθαι ἡ ἀνάστασις ἐγίγνετο.

15,1 : ξυνεβεβήκει δὲ ἀπὸ τοῦ πάνυ ἀρχαίου ἑτέρων μᾶλλον Ἀθηναίοις τοῦτο· ἐπὶ γὰρ Κέκροπος καὶ τῶν πρώτων βασιλέων ἡ Ἀττικὴ ἐς Θησέα αἰεὶ

κατὰ πόλεις ᾠκεῖτο πρυτανεῖά τε ἐχούσας καὶ ἄρχοντας, καὶ ὁπότε μή τι δείσειαν, οὐ ξυνῆσαν βουλευσόμενοι ὡς τὸν βασιλέα, ἀλλ' αὐτοὶ ἕκαστοι ἐπολίτευον καὶ ἐβουλεύοντο· καὶ τινες καὶ ἐπολέμησάν ποτε αὐτῶν, ὥσπερ καὶ Ἐλευσίνιοι μετ' Εὐμόλπου πρὸς Ἐρεχθέα.

HUDE, Sp. 120, 24—28: πρυτανεῖά τε: πρυτανεῖόν ἐστιν οἶκος μέγας, ἔνθα αἱ σιτήσεις ἐδίδοντο τοῖς πολιτευομένοις. οὕτως δὲ ἐκαλεῖτο, ἐπειδὴ ἐκεῖ ἐκάθηντο οἱ πρυτάνεις, οἱ τῶν ὅλων πραγμάτων διοικηταί. ἄλλοι δέ φασιν ὅτι τὸ πρυτανεῖον πυρὸς ἦν ταμεῖον ἔνθα καὶ ἦν ἄσβεστον καὶ ἠΰχοντο.

HUDE, Sp. 121, 4—5: μετ' Εὐμόλπου: αφ' οὗ Εὐμολπίδαι φυλὴ ἐν τῇ Ἀττικῇ.

15,2 : ἐπειδὴ δὲ Θησεύς ἐβασίλευσε, γενόμενος μετὰ τοῦ ξυνετοῦ καὶ δυνατὸς τά τε ἄλλα διεκόσμησε τὴν χώραν καὶ καταλύσας τῶν ἄλλων πόλεων τά τε βουλευτήρια καὶ τὰς ἀρχὰς ἐς τὴν νῦν πόλιν οὖσαν, ἓν βουλευτήριον ἀποδείξας καὶ πρυτανεῖον, ξυνῴκισε πάντας, καὶ νεμομένους τὰ αὑτῶν ἕκαστους ἅπερ καὶ πρὸ τοῦ ἠνάγκασε μιᾷ πόλει ταύτῃ χρῆσθαι, ἥ ἀπάντων ἤδη ξυντελούντων ἐς αὐτὴν μεγάλη γενομένη παρεδόθη ὑπὸ Θησέως τοῖς ἔπειτα· καὶ ξυνοίκια ἐξ ἐκείνου Ἀθηναῖοι ἔτι καὶ νῦν τῇ θεῷ ἑορτὴν δημοτελῆ ποιοῦσιν.

HUDE, Sp. 121, 10—12: τῇ θεῷ: τῷ Ἀθηνᾷ· ἀπροσδιορίστως γὰρ οὕτω φασὶν οἱ Ἀθηναῖοι, καὶ τὸν Ἀπόλλωνα ὁμοίως.

HUDE, Sp. 121, 5—8: ξυνῴκισε: το ξυνῴκισεν οὐκ ἔστιν ἐπὶ τοῦ ὁμοῦ ξυνοικισεθῆναι ἐποίησεν, ἀλλ' ἐπὶ τοῦ μίαν πόλιν, τουτέστι μητρόπολιν ἔχειν αὐτήν.

15,3 : Τὸ δὲ πρό τοῦ ἡ ἀκρόπολις ἡ νῦν οὖσα πόλις ἦν, καὶ τὸ ὑπ' αὐτὴν πρὸς νότον μάλιστα τετραμμένον.

15,4 : τεκμήριον δε· τὰ γὰρ ἱερὰ ἐν αὐτῇ τῇ ἀκροπόλει καὶ ἄλλων θεῶν ἐστι, καὶ τὰ ἔξω πρὸς τοῦτο τὸ μέρος τῆς πόλεως μᾶλλον ἵδρυται, τό τε τοῦ Διὸς τοῦ Ὀλυμπίου καὶ τὸ Πύθιον καὶ τὸ τῆς Γῆς καὶ τό τοῦ ἐν Λίμναις Διονύσου, ᾧ τὰ ἀρχαιότερα Διονύσια τῇ δωδεκάτῃ ποιεῖται ἐν μηνὶ Ἀνθεστηριῶνι, ὥσπερ καὶ οἱ ἀπ' Ἀθηναίων Ἴωνες ἔτι καὶ νῦν νομίζουσιν. ἵδρυται δὲ καὶ ἄλλα ἱερὰ ταύτῃ ἀρχαῖα.

15,5 : καὶ τῇ κρήνῃ τῇ νῦν μέν τῶν τυράννων οὕτως σκευασάντων Ἐννεακρούνῳ καλουμένῃ, τὸ δὲ πάλαι φανερῶν τῶν πηγῶν οὐσῶν Καλλιρρόῃ ὠνομασμένῃ ἐκεῖνοί τε ἐγγὺς οὖσῃ τὰ πλείστου ἄξια ἐχρῶντο, καὶ νῦν ἔτι ἀπὸ τοῦ ἀρχαίου πρό τε γαμικῶν καὶ ἐς ἄλλα τῶν ἱερῶν νομίζεται τῷ ὕδατι χρῆσθαι.

HUDE, Sp. 122, 2—3: καὶ ἐς ἄλλα τῶν ἱερῶν: καὶ γὰρ ὁ γάμος ἱερός.

15,6 : καλεῖται δὲ διὰ τὴν παλαιὰν ταύτῃ κατοίκησιν καὶ ἡ ἀκρόπολις μέχρι τοῦδε ἔτι ὑπ' Ἀθηναίων πόλις.

16,1 : Τῇ δ' οὖν ἐπὶ πολὺ κατὰ τὴν χώραν αὐτονόμῳ οἰκήσει οἱ Ἀθηναῖοι, καὶ ἐπειδὴ ξυνῳκίσθησαν, διὰ τὸ ἔθος ἐν τοῖς ἀγροῖς ὅμως οἱ πλείους τῶν τε ἀρχαίων καὶ τῶν ὕστερον μέχρι τοῦδε τοῦ πολέμου πανοικησίᾳ γενόμενοί τε καὶ οἰκήσαντες, οὐ ῥᾳδίως τὰς ἀναστάσεις ἐποιθῦντο, ἄλλως τε καὶ ἄρτι ἀνειληφότες τάς κατασκευὰς μετὰ τὰ Μηδικά.

16,2 : ἐβαρύροντο δε καὶ χαλεπῶς ἔφερον οἰκίας τε καταλείποντες καὶ ἱερα ἃ διὰ παντὸς ἦν αὐτοῖς ἐκ τῆς κατὰ τὸ ἀρχαῖον πολιτείας πάτρια, διαιτάν τε μέλλοντες μεταβάλλειν καὶ οὐδὲν ἄλλο ἢ πόλιν τὴν αὐτοῦ ἀπολείπων ἕκαστος.

17,1 : Ἐπειδὴ δὲ ἀφίκοντο ἐς τὸ ἄστυ, ὀλίγοις μὲν τισιν ὑπῆρχον οἰκήσεις καὶ παρὰ φίλων τινὰς ἢ οἰκείων καταφυγή, οἱ δὲ πολλοὶ τά τε ἐρῆμα τῆς πόλεως ᾤκησαν καὶ τὰ ἱερὰ καὶ τὰ ἡρῷα πάντα πλὴν τῆς ἀκροπόλεως καὶ τοῦ Ἐλευσινίου καὶ εἴ τι ἄλλο βεβαίως κληστον ἦν· τό τε Πελαργικὸν καλούμενον τὸ ὑπὸ τὴν ἀκρόπολιν ὅ καὶ ἐπάρατόν τε ἦν μὴ οἰκεῖν καὶ τι καὶ Πυθικοῦ μαντείου ἀκροτελεύτιον τοιόνδε διεκώλυε, λέγον ὡς "Τὸ Πελαργικὸν ἀργὸν ἄμεινον", ὅμως ὑπὸ τῆς παραχρῆμα ἀνάγκης ἐξῳκήθη.

HUDE, Sp. 122, 22—24: ἡρῷα πάντα: λέγουσι δὲ ἡρώων με[ντοὺς] σηκούς, θεῶν δὲ ναούς.

HUDE, Sp. 122, 27—28; 123, 1—2: τό τε Πελαργικόν: οἱ γὰρ Πελασγοὶ αὐτὸ οἰκήσαντες ἐπεβούλευσαν τοῖς Ἀθηναίοις· οὓς διώξαντες πάλιν οἱ Ἀθηναῖοι κατηράσαντο τὸν τόπον μὴ οἰκισθῆναι.

17,2 : καί μοι δοκεῖ τὸ μαντεῖον τοὐναντίον ξυμβῆναι ἢ προσεδέχοντο. οὐ γὰρ διὰ τὴν παράνομον ἐνοίκησιν αἱ ξυμφοραὶ γενέσθαι τῇ πόλει, ἀλλὰ διὰ τὸν πόλεμον ἡ ἀνάγκη τῆς οἰκήσεως, ὃν οὐκ ὀνομάζον τὸ μαντεῖον προῄδει μὴ ἐπ' ἀγαθῷ ποτε αὐτὸ κατοικισθησόμενον.

17,3 : κατεσκευάσαντο δὲ καὶ ἐν τοῖς πύργοις τῶν τειχῶν πολλοὶ καὶ ὡς ἕκαστός που ἐδύνατο· οὐ γὰρ ἐχώρησε ξυνελθόντας αὐτοὺς ἡ πόλις, ἀλλ' ὕστερον δὴ τά τε μακρὰ τείχη ᾤκησαν κατανειμάμενοι καὶ τοῦ Πειραιῶς τὰ πολλά.

17,4 : ἅμα δὲ καὶ τῶν πρὸς τὸν πόλεμον ἥπτοντο, ξυμμάχους τε ἀγείροντες καὶ τῇ Πελοποννήσῳ ἑκατὸν νεῶν ἐπίπλουν ἐξαρτύοντες.

17,5 : καὶ οἱ μὲν ἐν τούτῳ παρασκευῆς ἦσαν.

HERODOTI EXCERPTA AD THYCIDIDEM I 3 ET 4 (ED. FEIX)

1. II 56,1: . . . τῆς νῦν Ἑλλάδος, πρότερον δὲ Πελασγίης καλευμένης.
2. III 44,2: Ἀθηναῖοι δε ἐπὶ μὲν Πελασγῶν ἐχόντων τὴν νῦν Ἑλλάδα καλεομένην ἦσαν Πελασγοί, ὀνομαζόμενοι Κραναοί, ἐπὶ δὲ Κέκροπος βασιλέος ἐπεκλήθησαν Κεκροπίδαι, ἐκδεξαμένου δὲ Ἐρεχθέος τὴν ἀρχὴν Ἀθηναῖοι μετωνομάσθησαν, Ἴωνος δὲ τοῦ Ξούθου στρατάρχεω γενομένου Ἀθηναίοισι ἐκλήθησαν ἀπό τούτου Ἴωνες.
3. I 56,2: . . . ταῦτα γὰρ ἦν τὰ προκεκριμένα, ἐόντα τὸ ἀρχαῖον τὸ μὲν Πελασγικόν, τὸ δὲ Ἑλληνικὸν ἔθνος. καὶ τὸ μὲν οὐδαμῇ κω ἐξεχώρησε, τὸ δὲ πολυπλάνητον κάρτα.
4. I 56,3: ἐπὶ μὲν γὰρ Δευκαλίωνος βασιλέος οἰκεε γῆν τὴν Φθιῶτιν, ἐπὶ δὲ Δώρου τοῦ Ἕλληνος τὴν ὑπὸ τὴν Ὄσσαν τε καὶ τὸν Ὄλυμπον χώρην, καλεομένην δὲ Ἱστιαιῶτιν. ἐκ δὲ τῆς Ἱστιαιώτιδος ὡς ἐξανέστη ὑπὸ Καδμείων, οἰκεε ἐν Πίνδῳ Μακεδονόν καλεόμενον. . .
5. II 56,2: . . . οὗτοι δέ μοι δοκέουσι ὑπὸ Πελασγῶν ὀνομασθῆναι, πλὴν Ποσειδέωνος. . .
6. II 51,1: . . . τοῦ δὲ Ἑρμέω τὰ ἀγάλματα ὀρθὰ ἔχειν τὰ αἰδοῖα ποιεῦντες οὐκ ἀπ' Αἰγυπτίων μεμαθήκασι, ἀλλ' ἀπὸ Πελασγῶν πρῶτοι μὲν Ἑλλήνων ἁπάντων Ἀθηναῖοι παραλαβόντες, παρὰ δὲ τούτων ἄλλοι.
7. II 51,2: . . . ὅστις δὲ τὰ Καβείρων ὄργια μεμύηται, τὰ Σαμοθρήικες ἐπιτελέουσι παραλαβόντες παρὰ Πελασγῶν, οὗτος ἀνηρ οἶδε τὸ λέγω.

8. II 51, 3—4: τήν γὰρ Σαμοθρηίκην οἴκεον πρότερον Πελασγοὶ οὗτοι οἵ περ Ἀθηναίουσι σύνοικοι ἐγένοντο, καὶ παρὰ τούτων Σαμοθρήικες τὰ ὄργια παραλαμβάνουσι. ὀρθὰ ὧν ἔχειν τὰ αἰδοῖα τἀγάλματα τοῦ Ἑρμέω Ἀθηναῖοι πρῶτοι Ἑλλήνων μαθόντες παρὰ Πελασγῶν ἐποιήσαντο. οἱ δὲ Πελασγοὶ ἱρόν τινα λόγον περὶ αὐτοῦ ἔλεξαν, τὰ ἐν τοῖσι ἐν Σαμοθρηίκῃ, μυστηρίοισι δεδήλωται.
9. II 52,1: ἤδυον δὲ πάντα πρότερον οἱ Πελασγοὶ θεοῖσι ἐπευχόμενοι, ὡς ἐγὼ ἐν Δωδώνῃ οἶδα ἀκούσας, ἐπωνυμίην δέ οὐδ' οὔνομα ἐποιεῦντο οὐδενὶ αὐτῶν· οὐ γὰρ ἀκηκόεσάν κω.
10. I 57,1: ἡντινα δὲ γλῶσσαν ἵεσαν οἱ Πελασγοί, οὐκ ἔχω ἀτρεκέως εἰπεῖν· εἰ δὲ χρεὸν ἐστὶ τεκμαιρόμενον λέγεινν τοῖσι νῦν ἔτι ἐοῦσι Πελασγῶν τῶν ὑπὲρ Τυρσηνῶν Κρηστῶνα πόλιν οἰκεόντων, οἵ ὅμουροί ποτε ἦσαν τοῖσι νῦν Δωριεῦσι καλεομένοισι (οἴκεον δὲ τηνικαῦτα γῆν τήν νῦν Θεσσαλιῶτιν καλεομένην),
11. I 57, 2: καὶ τῶν Πλακίην τε καὶ Σκυλάκην Πελασγῶν οἰκησάντων ἐν Ἑλλησπόντῳ, οἵ σύνοικοι ἐγένοντο Ἀθηναίοισι, καὶ ὅσσα ἄλλα Πελασγίκα ἐόντα πολίσματα τὸ οὔνομα μετέβαλε, εἴ τούτοισι τεκμαιρόμενον δεῖ λέγειν, ἦσαν οἱ Πελασγοὶ βάρβαρον γλῶσσαν ἱέντες.
12. I 57, 3: εἰ τοίνυν ἦν καὶ πᾶν τοιοῦτο τὸ Πελασγικόν, τὸ Ἀττικὸν ἔθνος ἐὸν Πελασγικὸν ἅμα τῇ μεταβολῇ τῇ ἐς Ἕλληνας καὶ τὴν γλῶσσαν μετέμαθε, καὶ γὰρ δὴ οὔτε οἱ Κρηστωνιῆται οὐδαμοῖσι τῶν νῦν σφεας περιοικεόντων εἰσὶ ὁμόγλωσσοι, δηλοῦσί τε ὅτι τὸν ἠνείκαντο γλώσσης χαρακτῆρα μεταβαίνοντες ἐς ταῦτα τὰ χωρία, τοῦτον ἔχουσι ἐν φυλακῇ.
13. I 58, 1: τὸ δὲ Ἑλληνικὸν γλώσσῃ μὲν, ἐπείτε ἐγένετο, αἰεὶ ποτε τῇ αὐτῇ διαχρᾶται, ὡς ἐμοὶ καταφαίνεται εἶναι. ἀποσχισθὲν μέντοι ἀπὸ τοῦ Πελασγικοῦ ἐὸν ἀσθενές, ἀπὰ σμικροῦ τεο τήν ἀρχὴν ὁρμώμενον αὔξηται ἐς πλῆθος τῶν ἐθνέων, Πελασγῶν μάλιστα προσκεχωρηκότων αὐτῷ καὶ ἄλλων ἐθνέων βαρβάρων συχνῶν. πρὸς δὴ ὧν ἔμοιγε δοκέει οὐδὲ τὸ Πελασγικὸν ἔθνος, ἐὸν βάρβαρον, οὐδαμὰ μεγάλως αὐξηθῆναι.
14. I 171,2: . . . εἰσὶ δὲ τούτων Κᾶρες μὲν ἀπιγμένοι ἐς τήν ἤπειρον ἐκ τῶν νήσων· τὸ γὰρ παλαιὸν ἐόντες Μίνω κατήκοοι καὶ καλεόμενοι. Λέλεγες εἶχον τὰς νήσους, φόρον μέν οὐδένα ὑποτελέοντες, ὅσον καὶ ἐγὼ δυνατός εἰμι (ἐπὶ) μακρότατον ἐξικέσθαι ἀκοῇ, οἱ δὲ, ὅκως Μίνως δέοιτο, ἐπλήρουν οἱ τὰς νέας.
15. I 171,3: ἅτε δὲ Μίνω τε κατεστραμμένου γῆν πολλὴν καὶ εὐτυχέοντος τῷ πολέμῳ τὸ Καρικὸν ἦν ἔθνος λογιμώτατον τῶν ἐθνέων ἁπάντων κατὰ τοῦτον ἅμα τὸν χρόνον μακρῷ μάλιστα.
16. I 171,5: μετὰ δὲ τοὺς Κᾶρας χρόνῳ ὕστερον πολλῷ Δωριέες τε καὶ Ἴωνες ἐξανέστησαν ἐκ τῶν νήσων καὶ οὕτως ἐς τὴν ἤπειρον ἀπίκοντο. κατὰ μὲν δὲ Κᾶρας οὕτω Κρῆτες λέγουσι γενέσθαι· οὐ μέντοι αὐτοί γε ὁμολογέουσι τούτοισι οἱ Κᾶρες, ἀλλὰ νομίζουσι αὐτοὶ ἑωυτοὺς εἶναι αὐτόχθονας ἠπειρώτας καὶ τῷ οὐνόματι τῷ αὐτῷ αἰεὶ διαχρεωμένους τῷ περ νῦν.
17. I 171,6: ἀποδεικνῦσι δέ ἐν Μυλάσοισι Διὸς Καρίου ἱρὸν ἀρχαῖον, τοῦ Μυσοῖσι μὲν καὶ Λυδοῖσι μέτεστι ὡς κασιγνήτοισι ἐοῦσι τοῖσι Καρσί· τὸν γὰρ Λυδὸν καὶ τὸν Μυσὸν λέγουσι εἶναι Καρὸς ἀδελφεούς. τοῦτοισι μὲν δὴ μέτεστι, ὅσοι δε ἐόντες ἄλλου ἔθνεος ὁμόγλωσσοι τοῖσι Καρσὶ ἐγένοντο, τούτοισι δὲ οὐ μετά.
18. I 171, 4: καὶ σφι τριζὰ ἐξευρήματα ἐγένετο τοῖσι οἱ Ἕλληνες ἐχρήσαντο· καὶ γὰρ ἐπὶ τὰ κράνεα λόφους ἐπιδέεσθαι Κᾶρες εἰσι οἱ καταδέξαντες καὶ

ἐπὶ τὰς ἀσπίδας τὰ σημήια ποιέεσθαι, καὶ ὄχανα ἀσπίσι οὗτοι εἰσι οἱ ποιησάμενοι πρῶτοι· τέως δὲ ἄνευ ὀχάνων ἐφόρεον τὰς ἀσπίδας πάντες οἵ περ ἐώθεσαν ἀσπίσι χρᾶσθαι, τελαμῶσι σκυτίνοισι οἰηκίζοντες, περὶ τοῖσι αὐχέσι τε καὶ τοῖσι ἀριστεροῖσι ὦμοισι περικείμενοι.

SOURCES GRECQUES ECRITES SUR L'HISTOIRE DE LA THRACE ANTIQUE III. LA THRACE DANS L'„ARCHEOLOGIE" DE THUCYDIDE I 2—12 ET II 14—17

Alexandre Fol

(R é s u m é)

En analysant les textes cités ci-dessus l'auteur nous fait apprendre qu'il est possible d'appliquer non seulement la méthode de stratification des sources écrites (v. ses études sur Hécatée et sur Hérodote dans les volumes précédents de l'Annuaire), mais aussi celle de l'approchement des époques. Ceci dit, il faut expliquer que l'une des idées principales des recherches de l'auteur dans ces derniers temps c'est l'hypothèse que la Thrace du IIe millénaire est diachroniquement réelle au Ier, comme l'affirme d'ailleurs Thucydide lui-même pour certaines régions de la Grèce classique.

Donc on peut tirer deux espèces de renseignements sur la Thrace de l'Archéologie de Thucydide: la première ce sont les témoignages concernant le pays de la fin de la Ière moitié du Ier mill., la deuxième — ceux qui se rapportent à la fin du IIe millénaire, eux aussi indirectes. Il est possible d'approcher ces deux types de données littéraires indirectes à la masse de renseignements directes envisageant la Thrace à partir de la deuxième moitié du Ier millénaire jusqu'au temps des guerres médiques pour prouver la réalité historique de la Thrace thucydidienne.

Cette réalité s'encadre dans le passé pélasgique de la Grèce qui est encore vivant selon Thucydide dans certains pays de son époque (plus au Nord). On peut donc admettre qu'il s'agit d'un passé „thraco-pélasgique" où on trouve l'origine de beaucoup des éléments de la culture grecque.